

k n i h y a s p o l o č n o s ť

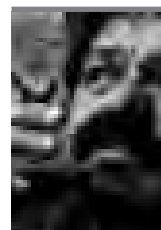
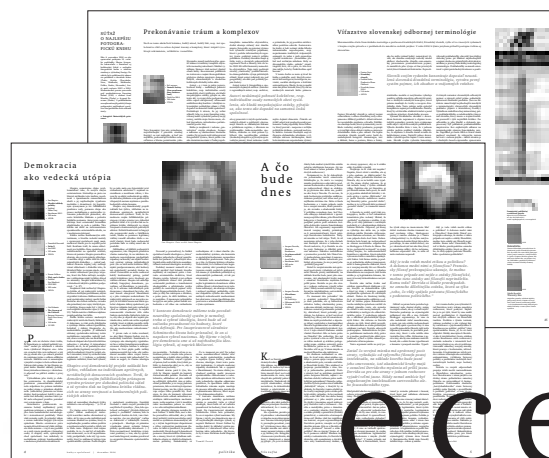
K & S

prvý ročník

20 Sk

20 Kč

2004 december

**Stále
prechádzame
určitými
medzifázami**

O živote s umením, o zlom svedomí, o pomníkoch

**Normálne
a veselé**

Bolí by lesbi lesbami, ak by sa ako také ne(re)prezentovali?

Uuuuuuuahh!!!

Bart Simpson ako prvý povedal, že komiksy nešíria nijaké posolstvo, je to len božia sranda, až potom to ostatné.

**Malý pohyb
v stagnácii**

Skutočne sú nehybnosť a prázdnota slov, ktoré charakterizujú súčasnú slovenskú literatúru?

Ján Sucháň:
Demokracia (politika)
ako vízia

2

Rozhovor s Ferom Guldanom

3

Tomáš Forró:
Demokracia ako vedecká
utópia

4

Ivana Komanická:
A čo bude dnes

5

Luba Kobová
a Jana Cviková:
Normálne a veselé

6

Grigorij Mesežnikov:
Dvesto rokov spolu
alebo osamote?

7

Pavel Malovič:
Rovný chrbát a zlodeji kostí

8

Juraj Malíček:
Uuuuuuuahh!!!

9

Dana Kršáková:
Malý pohyb v stagnácii

10

Miriám Suchánková:
Vtipnejší vyhráva...

11

Dana Kršáková:
Predsa len s perspektívou

11

Dezider Kamhal:
Rečami nič nenarobíš

12

Marek Mocker:
Krivolaké cesty poznania

12

Philip Boehm:
Rekordný nedostatok

13

Miroslav Kusý:
Slovensko podľa Rokkana

13

Ivan Kamenec:
Prekonávanie tráum
a komplexov

14

František Novosád:
Radikálna pravica
v zákrutách nemeckých dejín

14

Monika Mikušová:
Znovu objavený
Miloš Dohnány

15

Daniel Uherek:
Vítazstvo slovenskej odbornej
terminológie

15

Celoživotní sprievodcovia
Tomáša Janovica

16

Demokracia (politika) ako vízia

Keď si dnes po rokoch spomínam na všetko to, čo som počul, spoznal, prežil, no to, čo ma naozaj oslovilo, bola reč evanjelia. Narodil som sa a vyrastal v katolíckej rodine. Nechodil som ešte do školy, ale už som spolu s vôňou tymianu vdychoval, prijímal do mysle a srdca slovo, ktoré znelo v chráme. S ním do môjho detského sveta vstupovala nielen rozprávka, ale aj niečo viac. Niečo, čo som nevedel celkom definovať. Zmysel pre tajomno i tajomstvo. A ak bolo popri prírode niečo, čo ma odmla očarovalo, tak to bol človek a jeho reč.

A aj keď sa v mojom dospievaní význam a zmysel slov, ktoré boli napísané v múdrej Biblii, v debatách so staršími mnohokrát skrížil s ich chápaním, a najmä s ich činmi – a to natoľko, že som chcel opustiť domov i chrám, predsa len ma jedna úprimná debata s mojou mamou vrátila späť. V chráme som už potom síce nestával pri oltári, ale v jeho kúte. Vedel som, že nemôžem celkom z neho odísť. Nedalo sa neprísť. O to viac, že slová, ktoré zneli v spoločnosti, boli filtrované, cenzurované, aby boli v línii marxistického svetozázoru. Pre mňa to boli už mŕtve slová.

S o to väčším nadšením sme potom na jar v roku 1968 ako študenti v Nitre na námestí, pri pomníkoch pri rozličných príležitostiach recitovali revolučné básne volajúce po slobode, volajúce po živých slovách. Tento zážitek, však netrval dlho. S 21. augustom 1968 prišiel do krajiny ešte tuhší mráz, väčšia tma ako dovtedy. Nám, budúci maturantom, sa bolo treba rozhodnúť ako ďalej? Kadiaľ ísť?

Spomínaná skúsenosť z rodiny a z chrámu prebúdala vo mne poznanie, že na kresťanstve je niečo mocné a pekné, za čím by bolo hodno ísť. Vyhrala teológia. Jej štúdium.

Prišiel som však na teológiu a začal som sa znova topiť v mori chladných a cudzích slov. Možno aj preto sme niektorí na teológiu začali písať básne. Ako pokus vypovedať, čo cíti a o čom spieva duša mladého, hľadajúceho muža. Zaiste, v túžbe po poznaní sme nemohli obísť ani presné, prísné exaktne, ani dogmatické slová. My sme však cítili, že aj tie sú už mŕtve. So svojimi učiteľmi sme sa o tom neopovážili hovoriť. Vydržali sme to v nádeji, že raz, keď budeme sami predstavovať pred ľudí a rozprávať sa s nimi, predsa len budeme môcť slobodnejšie hovoriť.

Potom sme prišli na kazateľnicu a zistili sme, že nás nepočúvajú len tí, ktorí dychtia po poznaní a Božom slove, ale aj tí, ktorí mali v mene štátu s cirkvou a s kňazmi iné zámyery. Ocítli sme sa ako medzi dvoma mlynskými kameňmi. Medzi konzervatívnou cirkvou a zradnou modernou socialistickou spoločnosťou. Boli sme mladí, neskúsení, všeličomu nám bolo ešte treba porozumieť. Vyznať sa v tejto máteži nebolo naozaj ľahké.

Neskôr som našiel v nemeckom katechizme pre dospelých oslobodzujúce, sebakritické slová, že moderný ateizmus bol aj reakciou na nezrovnalosti v myslení a v živote cirkvi. Túto sebakritiku už nie je možné obísť, ale aj naďalej platí pre mňa to, čo som už povedal, že nikde inde som tú hĺbku, ktorú som našiel v evanjeliu, nenašiel.

Keď najskôr v Poľsku, a potom aj v okolitých krajinách strednej Európy, aj pričinením Gorbačovovej perestrojky začínalo blýskať na nové časy, mnohí v Česko-Slovensku sme rozmýšľali a hľadali cesty, ako sa vzoprieť neludskej, totalitnej moci. A prišiel 17. november 1989.

V tú jeseň prichádzala do Česko-Slovenska akoby nová jar. Ľudia sa na seba usmievali, policajti sa stávali

úslužnými, nesáhal z nich strach. My ľudia sme si pomáhali morálne i materiálne. Rodila sa v nás nová sila, viera, odvaha. V Čechách zatiaľ vzniklo Občianske fórum, na Slovensku Verejnost proti násiliu. VPN vznikla však bez kresťanov. Reakciou na to bol potom vznik KDH.

A predsa! 17. november nás kresťanov síce našiel odhodlaných, ale nepripravených. Museli sme však začať takí, akí sme boli, a začať hovoriť rečou, ktorej sme rozumeli. Vtedy hlavný ideológ KDH Imrich Sklenka na prvom veľkom mítingu Kresťansko-demokratického hnutia vo veľkej sále vtedajšieho ROH v Bratislave dokonca oslovil prítomných slovami: „Bratia a sestry, milí priatelia.“ Takmer ako z kazateľnice. A pokračoval: „Prešli už dva mesiace od chvíle, čo sa naša spoločnosť vydala na novú cestu. Po štyridsiatich rokoch socialistického experimentu, počas ktorých sa jediná strana pokúšala voľky-nevoľky v našej spoločnosti uskutočniť svoje predstavy o slobode, rovnosti a bratstve, dospela naša verejnost k odvahe povedať svoje nie. Nie jedinej strane ako vedúcej sile spoločnosti. Nie marxisticko-leninskej ideológii ako jedinému platnému svetozázoru. Spontánne tu vzniklo široké demokratické hnutie, ktoré už neprináša jedinú správnu ideológiu, ani jedinú správnu stranu, ale skutočný rozhovor širokých vrstiev našej spoločnosti. A to je, myslím si, tá najkrajšia a najmocnejšia skúsenosť posledných dvoch mesiacov. Naučili sme sa spolu hovoriť, navzájom sa počúvať, naučili sme sa spolu premýšľať i spolu rozhodovať. Zbavili sme sa strachu, znova sme našli dôveru, že to spolu dokážeme. Po desiatkach rokov, keď sme hovorili o triednom boji, o nezmieriteľnosti ideológií, zazneli na našich uliciach slová, pri ktorých aj nám kresťanom vlhli oči: „Sľúbili sme si lásku, sľúbili vravieť pravdu len, sľúbili sme si vydržať, sľúbili sme si nový deň.“ To sú slová, ktoré sme my kresťania rýchlo spoznali. Tie slová rozohľadli našu dušu, dodali nám odvahy a za niekoľko dní či týždňov vzniklo hnutie kresťanov, ktoré chcelo prispieť svojou vlastnou mierou k celospoločenskému demokratickému pohybu. Kresťania boli dlho utláčaní, umlčovaní. Nevedeli veľa o sebe, a tak sa od prvej chvíle prejavovali aj medzi nimi i určité rozdiely. Jedni chceli hnutie, spontánne a duchovné, iní zdôrazňovali význam a nevyhnutnosť politického zoskupenia, politickej strany.“

Sedemnásty november nás kresťanov síce našiel odhodlaných, ale nepripravených. Museli sme však začať takí, akí sme boli, a začať hovoriť rečou, ktorej sme rozumeli.

Potom sme však celá spoločnosť začali narážať na realitu. Už sme sa museli vyrovnávať s celou šírkou spoločenských problémov, organizovať politiku i ekonomiku.

Aj kresťanský ideológ musel začať hovoriť novou rečou: „Chceme oživiť naše zaostávajúce národné hospodárstvo. Budeme si musieť osvojiť mnohé nové technológie, osvojiť si nové formy organizácie, budeme sa musieť naučiť pracovať precíznejšie a zodpovednejšie. Budeme musieť byť dôslednejší, disciplinovanejší. No hoci aj pri narastajúcej špecializácii je potreba dôslednej organizácie čoraz naliehavejšia, objavili sme aj v ekonomike cenu slobody. Spoznali sme, že sloboda je predpokladom iniciatívy, a tým aj produktivity. Sloboda sa stala kapitálom, ktorý musí dobrý ekonóm starostlivo chrániť

a zveľaďovať. Totálna organizácia vedie k strate slobody a tým k ochromovaniu iniciatívy a produktivity. Takto nás práve zaostávajúca ekonomika priviedla k jednej z najľudskejších otázok – k otázke slobody. Sloboda však nie je len ekonomická kategória, nie je len sloboda podnikateľa, ani nie len spoločenská kategória, ale aj, a to predovšetkým, kategória mravná. V slobode je zakorenená dôstojnosť človeka. Človek nie je len zvonka ovládaná súčasť prírody, človek stojí vďaka slobode sám v sebe ako tvorca. Je osobou, jedinečnou, neopakovateľnou a predsa nie osamelou. Človek je vo svojej slobode schopný vzťahu, slobodného vzťahu k svetu i k ľuďom. A práve takýto vzťah, slobodný vzťah sa stal našou vášňou, predmetom často prudkých sporov, najmä v novoveku. Odmietame vzťahy, v ktorých strácame slobodu, nechceme byť ovládaní zvonka, cudzou mocou. Túžime po sebaurčení. V spoločenskom zmysle sa o to usiluje demokracia. Demokracia chce byť spoločenský systém, v ktorom sa každý aktívne podieľa na spoločenskom živote, spoluurčuje život v spoločnosti. Nie je len trpnou, ovládanou súčasťou, ale tvorcom.“

Už starý grécky filozof Aristoteles hovoril, že o etike môže a smie hovoriť iba ten, kto to s ňou myslí vážne. A aj my sme začali cítiť, že nie je medzi nami veľa takých, ktorí o slobode ako o mravnej kategórii hovoriť nielen vedia, ale aj smú.

A tak sa slobody čím ďalej, tým viac zmocňovali podnikatelia, ekonómovia a my kresťania, ktorí sme strážili morálku, sme začali hovoriť o zákone, disciplíne, poriadku, autorite, moci. O slobode sme hovorili prestali. Sloboda sa stávala podozrivá a s ňou aj demokracia, ktorá ju prinášala. Nakoniec nám slobodu ako morálnu kategóriu ukradli liberáli.

A tu sme začali tušiť, že toto nie je problém len slovenského kresťanstva, ale že celé kresťanstvo stojí pred úplne novou výzvou. Že demokracia znamená pre kresťanstvo novú radikálnu výzvu. Tu sa čaká, že kresťanstvo dozrie na novovekú slobodu. Potom bude môcť modernému svetu znovu povedať, tak ako Pavol z Tarzu, že všetko smiem, v tom, ktorý ma posilňuje, v Kristovi Ježišovi. Ale my chceme to, čo chce Kristus. My chceme žiť – Kristovým životom. To nie je strata slobody. Boh nás oslobodzuj.

Doteraz bola naša apológia kresťanstva ustráchaná. To sme len sami seba ratovali, bojovali o svoje vlastné

prežitie. Kristus sa však nebál o seba, ale o svet. A aj my musíme vedieť brániť kresťanstvo pre svet a pre človeka. My žijeme predsa z vízie novej zeme a nového neba. Z vízie spoločenstva lásky. A demokracia leží na ceste k nej. Demokraciu sme chceli pre jej slobodu. Demokracia však žije z rezerv, ktoré sama nevytvára – ako to hovorí nemecký ústavný právnik Böckenförde. Kto ich vlastne vytvára?

Dnes, keď rozmýšľam nad prejednou cestou, som vďačný za to všetko, čo ma na ceste života stretlo. Som rád, že prišiel november 1989. Neprežením, keď poviem, že som šťastný človek. Najšťastnejší by som však bol, keby ten obraz, toho Ducha, tvár, ktorú mala vznikajúca cirkev pri Poslednej večeri, mala aj dnešná cirkev. Mám nádej, že práve kresťania, ako občania

Tomaso Gras, Siesta

A aj my musíme vedieť brániť kresťanstvo pre svet a pre človeka. My žijeme predsa z vízie novej zeme a nového neba. Z vízie spoločenstva lásky. A demokracia leží na ceste k nej.

demokratických krajín, môžu nielen do spoločnosti, ale aj do cirkvi vnášať slobodnejšieho Ducha.

Švajčiarsky katolícky teológ Hans Küng v článku Ohrozená sloboda však hneď v úvode hovorí:

„Cirkev a sloboda? Veľmi zaujímavé,“ povedal mi s láskavým úsmevom sympatický kolega z jednej slávnej americkej univerzity: „Viem, že existuje cirkev, viem, že existuje aj sloboda, ale neviem, že by cirkev a sloboda existovali spolu!“

Týmto ľskavo a s úsmevom predneseným tvrdením, je už povedaný celý problém.

Smieme tu vôbec použiť spojku „a“ – „Cirkev a sloboda“? Smieme ju skutočne použiť v jej zlučovacom význame? Teda inak, ako keď sa často hovorí „komunizmus a sloboda“ a v podstate to znamená „komunizmus proti slobode“?

Cirkev chce byť aj dnes vychovávateľom širokých vrstiev. Vychováva ich však k demokracii a pre demokraciu?

Hans Küng napísal bezprostredne po II. vatikánskom koncile, na ktorom sa toto nové vedomie začalo rodiť aj v cirkvi, knižku s názvom Wahrhaftigkeit – Opravdivosť. Hovorí o nej ako o základnej cnosti v modernej spoločnosti a pre modernú spoločnosť. My zatiaľ máme problém dokonca aj s prekladom tohto slova. Slovenčina si na opravdivosť ešte nezvykla. Küng v knihe hovorí: „Aj 20. storočie je plné najrozmanitejšej neopravdivosti, neúprimnosti, klamstva, pokrytectva. Naše storočie môže vďaka dokonalejším prostriedkom klamať dokonca oveľa dokonalejšie, ako to bolo v minulosti. Svedčia o tom obrovské propagandistické mašinérie totalitných systémov. Dokonca aj v našich demokraciách zažívame v politike, v spravodajstve, propagande a inde naozaj „vysokú dokonalosť“ v manipulácii s pravdou. A predsa: Jedno nemožno pri výpočte charakteristik tohto 20. storočia prehliadnuť: nový pátos opravdivosti. Ďalej ho opisuje vo všetkých oblastiach našej kultúry a spoločnosti. Potom

dodáva: „Aj v cirkvi, v niektorých krajinách viac, v iných menej – sa zbavujeme pomalovanejšieho sadry a gýčov... Ani v cirkvi sa už tak ľahkovážne nezatrcajú otvorené, realistické drámy, romány, filmy, už znova jestvujú kresťanskí spisovatelia, ktorí majú formát...“

Pomocný viedenský biskup H. Chmuth Krätzl však o dvadsať rokov hovorí o tom, že II. vatikánsky koncil bol zabrzdnený v skoku. H. Küng prišiel o katedru a Paul Wess hovorí o potrebe nielen nového, ale aj apoštolského koncilu. Apoštolský koncil bol ten prvý, v ktorom sa kresťanstvo odhodlalo pre naozaj radikálnu reformu. To by už nebol potom iba pastoračný koncil, to by mal byť koncil, ktorý sa naozaj odváži vstúpiť do novoveku. Potom by kresťanstvo mohlo znova spoluvytvárať tie rezervy, ktoré demokracia zatiaľ iba spotrebovávala – ako to hovoril nemecký ústavný právnik Böckenförde.

Myslím pritom stále na víziu, o ktorej píše D. Bonhoeffer krátko pred smrťou z väzenia svojmu krstnému synovi:

„Dnes budeš pokrstení, aby si sa stal kresťanom. Vyslovia nad tebou všetky tie dávne, veľké slová kresťanského poslania. Vykoná sa na tebe príkaz krstiť, ktorý dal Ježiš Kristus, a ty z toho nič nepochopíš. Ale aj my sami sme boli znova vrhnutí späť, k úplným začiatkom chápania.

Čo je uzmiernenie a vykúpenie? Čo znovozrodenie a Duch svätý? Čo láska k nepriateľom, kríž a vzkriesenie?

Čo je to život v Kristovi a nasledovanie Krista?

To všetko sa nám stalo tak ťažkým a vzdialeným, že sa o tom ani neodvažujeme hovoriť...“

Nie je našou vecou predvídať deň, ale ten deň príde, keď budú ľudia znovu povolani hlásať Božie slovo tak, aby sa svet zmenil a obnovil. Bude to reč azda úplne nenáboženská, ale oslobodzujúca a prinášajúca spásu.“

Odvtedy už ubehlo polstoročie. Pokročili sme?

Ján Suchán

Stále prechádzame určitými medzifázami

„Umenie nie je osoba, je to skôr stav. A veľmi záleží na tom, ako tento stav naplníme,“ hovorí Fero Guldan. Tí, ktorí poznajú tohto výtvarníka, vedia, že maľovanie je preňho jednoducho spôsob života. Fero Guldan absolvoval Stavebnú fakultu SVŠT, do roku 1989 pôsobil ako projektant, bol redaktorom denníka Verejnosť, niekoľko mesiacov pôsobil ako riaditeľ Slovenskej národnej galérie, dnes je publicistom a výtvarníkom v slobodnom povolaní, žije a tvorí v kopcoch nad Svätým Jurom. Ako známa postava prednovembrového sveta bratislavských ochranárov, architektov, sociológov a pamiatkarov je i dnes svojimi dielami našim svedomím. Stačí spomenúť len niekoľko z nich – najnovší Pamätník obetiam komunizmu a fašizmu na bratislavskom Námestí slobody, pomník Karlovi Krylovi, pomníky nenarodeným deťom vo Svätom Jure či pred Modrým kostolíkom, kríž venovaný Róbertovi Remiášovi.

Hovorí sa, že život s umením je krásny, ale zároveň bolestivý. Môže byť vzrušujúci, ale aj nudný. Ako by ste popísali váš vzťah k umeniu?

Ak by som to chcel trochu odľahčiť, povedal by som, že bolestné žitie s umením je napríklad také, ako keď človek padne zo schodov, čo sa stalo nedávno aj mne. Keby som chodil do úradu, tam by sa mi asi nič také neprihodilo, tam sú schodišťa udržiavané. Umenie však môže byť bolestivé aj preto, lebo človek zrazu vidí. A keď vidí, čo sa deje okolo neho, nemôže ho to viesť k lepším zajtrajškom.

Záleží však aj na tom, aký máme k umeniu vzťah. Či ho milujeme, alebo chceme na ňom zarobiť.

Umenie nie je osoba, je to skôr stav. A veľmi záleží na tom, ako tento stav naplníme. Prirovnal by som ho k viniču vo vinohrade. Človek ho zasadí, no on začne rodiť až po troch, štyroch rokoch. Aj to nesmie prísť žiaden zlý rok a musí sa oň starať. Vinohrad neoklamie. A tak je to so všetkým. Definície umenia sú rôzne. O umení začíname skôr hovoriť až vtedy, keď to niekto iný označí za umenie. Veď aj ľudia vás môžu označiť za šťastného, no vy sa pritom môžete cítiť úplne inak. Obživa a umenie sú dva rozličné svety. Ak niekto píše básne, nepredpokladá sa, že každý týždeň napíše básnickú zbierku. Medzitým však musí žiť a musí sa niečím živiť. To môže byť bolestivé. Definícia umenia je pre mňa preto táto: človek, ktorý vyfasoval talent od Stvoriteľa, svojím umením oslovuje práve jeho, chváli ho. A to sa mi vôbec nezdá ako boľavé. Ale tak sa vychovávajú aj psy, za neustáleho chválenia im hovoríme, čo majú robiť.

Zaujímavý je skôr spôsob – nie ako vychovať, ale ako urobiť poslušného psa. S mačkou sa to nepodarilo...

Rozdiel medzi mačkou a psom je v tom, že mačke ani nenapadne, aby sa podriadila. Ja napríklad chovám kozy. Koza má vodorovnú zreničku, preto, keď sa jej pozerá človek do očí, vidí, že ona je nad vecou.

Keď sa povie Fero Guldan, napadne nám inštitúcia. On robí to, čo inde robia inštitúcie. Príde na námestie, položí tam veľký balvan, železo a vzniknú z toho pamätníky. Netrápi sa výberovými komisiami, rôznymi povoleniami, dlhou diskusiou. Jednoducho príde a urobí to. Fero Guldan je vlastne akýmsi zlým svedomím. Posledným bol pamätník na bratislavskom Námestí slobody venovaný obetiam komunistického a fašistického režimu. V Čechách stojí pamätník obetiam komunizmu, ktorý rozpútal veľkú diskusiu, už niekoľko rokov.

To je skvelé, že rozpútal diskusiu. Napríklad pamätník nenarodeným deťom pred Modrým kostolíkom v Bratislave je pokus o vyťahnutie náhrobného kameňa z cintorína na verejnú komunikáciu. Lebo na cintorín sa chodí, už len keď sa musí. A keďže ide o jeden riadny príser – likvidáciu života, tak nech to aj vidieť. Kto už pôjde na cintorín... Nech práve na tamtom mieste rozpútava diskusiu.

Vráťme sa však k pamätníkom. Vy ich jednoducho staviate, keď sa vám zdá, že ich treba. Nestaráte sa o posvätenie úradov?

Všetky pamätníky, ktoré stoja, sú položené bez spojenia so zemou, čiže podľa stavebného zákona sú provizórnou stavbou. Zakaždým, ako idem pamätník položiť, stavím sa na príslušnom miestnom úrade v podateľni s označením o umiestnení pamätníka, ktorý nie je spojený so zemou.

Celý administratívny proces vlastne zredukujete na jeden oznam.

Áno, ale musím tak urobiť v deň inštalácie, inak by sa určite našiel niekto, kto by tento proces mohol zabrzdiť.

Kedysi ste mali plán sprístupniť umenie čo najširšiemu okruhu ľudí, ktorí si z finančných dôvodov nemôžu dovoliť kupovať rozmerne plátna.

Ak človek výtvarne tvorí každý deň, čo by s tým robil, keď sám nie je zberateľom ani archívárom? Tak rozdáva. A tým naplnia aj druhý rozmer bežného života – obdarúva. Jednoducho mňa život. Alebo len čaká, kým ho niekto nevyzve. Ešte za komunistov som si vyskúšal, ako to je predávať výtvarné diela v tržnici. Jedno za 330 korún.

Stretnete sa niekedy s nimi? Že niekam prídete a tam visí váš obraz?

Miro Cipár, keď ma stretne, tak vždy povie, že u jeho dcéry v New Yorku ten môj obraz stále je. Pokiaľ tými obrázkami nekúria alebo nestoja za skriňou... Ale to už nie je môj problém. Aj knižku, ktorú napíše nejaký spisovateľ, si každý čitateľ číta podľa seba. Keď je v nej napísané napríklad „prešiel som alejou“ a nie je tam jej fotka, tak si každý predstaví takú aleju, akou prešiel on. Koľko čitateľov, toľko kníh. Ja nie som zberateľ, dielo urobím a tým sa to končí.

Žijete len z vlastnej tvorby?

Pravdaže, ako inak. To by som potom nemohol povedať, že robím umenie.

Kto sú vaši zákazníci? Ako by ste ich popísali?

Keď človek vysadí vinohrad, tak ho neopatrjuje preto, aby ho predal, ale preto, aby ten vinohrad nezahynul. Ľudia prídu a vypijú víno. Každý rok dookola. Ja sa preto dopredu nepýtam, ako to bude, kto bude mojím zákazníkom. Konkrétne zákazky sú však napríklad rôzne mozaiky. Zaujímavá je aj spolupráca s architektmi. Na takej zákazke môže človek naozaj zarobiť.

Na jednej strane hovoríme o inštitúciách, na druhej strane o neodmysliteľnej podpore štátu v oblasti kultúry, a to nemyslíme len vo finančnej oblasti.

Každý umelec má problém s inštitúciou ako takou. Lebo nie každá mu ponúkne slobodu a ak aj áno, tak klame. Štát by však mal niest zodpovednosť napríklad za ľudovú kultúru.

Foto archív K&S

A čo iné druhy umenia? Divadlo, knihy...

Divadlá ma nezaujímajú, lebo herci sú herci. Ak bude chcieť skladateľ skomponovať operu, kto mu dá balík peňazí, aby dva roky na nej pracoval?

Ale veď inak by nevznikla?

Keď urobí jednu, zaplatia mu a potom môže urobiť ďalšiu.

Kto mu ju zaplatí?

Objednávateľ. Ním môže byť hocikto.

Aj štát, nie?

Mohol by byť. Mohol by si vypýtať symfóniu, ale otázne je, kto by ju prijal. Veď aj Leonardo da Vinci, keď bol bez peňazí, tak sa vždy dal najat nejakým kniežatom.

To boli meceni, ktorí jeho tvorbu platili.

Áno. Ale zároveň musel vyzdobiť aj súlu. Viete, aké je to ťažké?

Ale za čias Leonarda da Vinciho bola civilizovaná spoločnosť, keď významné posty zastávalo veľa osvietených vzdelaných ľudí. V dnešnej dobe sa však na vrchol spoločnosti dostávajú ľudia, u ktorých vzťah k umeniu a kultúre nebol vypestovaný. Nemajú v oblasti umenia pocit zodpovednosti voči spoločnosti.

My akoby stále prechádzame medzifázami. Ak sa nejaká inštitúcia volá ministerstvo kultúry, ide o rovnaký nezmysel ako ministerstvo obrany, ktoré sa vzápätí zmení na ministerstvo vojny. Ministerstvo kultúry by sa skôr malo volať ministerstvo podpory kultúry. Ale otázne je či kultúry. Veď kultúru nerobí.

Na druhej strane tí, čo žiadali podporu, namietajú, že

ministerstvo kultúru ani veľmi nepodporuje, resp. podporuje ju veľmi zle.

Ak by sa napríklad o takého Haška staral štát, asi by jeho dielo nebolo až také vtipné. O autora, ktorý naozaj tvorí, sa štát nemusí starať. Mal by sa starať skôr o to, aby to, čo tvorí, bolo naozaj vidno. Najmä o knihy a pamiatky. Štát je vlastne nepriateľom autora už vo svojej podstate. Nútil ho, aby platil sociálne poistenie. Ak tak nerobil, prišiel exekútor. Ale nemôže byť nezamestnaný, lebo veď pracuje, i keď napríklad dva roky nič nevyprodukoval. Až teraz, po 15 rokoch od pádu komunizmu, si môže umelec podľa autorského zákona vybrať, či bude poistenia platiť alebo nie. To je už jeho problém, povieť to tak vulgárne, či zhyne pod plotom alebo nie.

Jeden z fenoménov, ktorý u nás nebol doteraz až taký viditeľný, je chudoba. Chudoba ako sociálny problém. Ona sa možno stráca za číslami, ale stále rastie, neklesá. Sociálne nožničky sa čím ďalej, tým viac roztvárajú. Stúpa počet ľudí, ktorí nie sú schopní sami si pomôcť.

V istom zmysle sa od hladu umiera určite v iných krajinách ako v strednej Európe. U nás je chudoba dôsledok zlého gazdovania a necitlivosti inštitúcií. Priestor, ktorý tu je vytvorený, nahráva skôr tým bezohľadným. Od takých ľudí naozaj ťažko očakávať, že budú vracat tomu, kto im umožnil, aby zbohatli. Sú ľudia, ktorí majú veľa peňazí, ale ku kultúre sa ešte vôbec nedostali. Toho druhu profesionalizmu, ktorý bol charakteristický pre feudalizmus, sme sa doteraz ani nedotkli.

Navrhovali ste vytvorenie tzv. Idollandu – miesta, kde budú sústredené pamätníky z éry socializmu. Niečo podobné má Budapešť a toto miesto je vyhľadávanou turistickou

atrakciou. Čo zabránilo realizácii tejto vašej myšlienky?

Nič. Ani som sa k nej nedostal. Vybral som si spustený kameňolom v Devíne. Mali v ňom najst domov všetky tie sochy a pamätníky, navyše v ňom mohli byť vytvorené pracovné miesta pre lektorov, ktorí by vedeli o daných artefaktoch podať odborný a zaujímavý výklad. Bolo by to zaujímavé a poučné aj pre dnešné decká. Ako výstraha, aby sa báli niečoho iného a nie tých sôch. Môj návrh stroskotal na nezaujíme a nechote.

Práve takéto pamätníky a sochy spojené s tým-ktorým režimom idú po revolúciách ako prvý „dolu“ – akoby sme odstránením tohto „symbolu“ okamžite nastúpili novú cestu a nastal nový poriadok. Meniť myslenie ľudí je však omnoho ťažšie, ako strhnúť dolu pamätník.

Ide o to, aký symbol tá socha v sebe nesie. Normalizácia bola prašivá práve v tom, že zobrala ľuďom všetku energiu na to, aby mohli tvoriť, starať sa o druhého a v rámci štátu pomáhať druhému. Pätnásť rokov po páde sa nič nerobí. Po páde monarchie to bolo inak.

Predstavte si, že by ste zobrali na prechádzku, povedzme Bratislavou, „Martana“, ktorý nič nevie o našej histórii, kultúre, politike a videl by len ulice a domy. Čo myslíte, o ktorom období by, na základe architektúry, povedal, že bolo najšťastnejšie pre túto krajinu?

Ak by videl to, čo sa v uliciach nachádza dnes, tak by sa určite pýtal, prečo sme nepokračovali v tom, kde sme kedysi začali.

Zhovárali sa Martina Nemethová a Damas Gruska

Demokracia ako vedecká utópia

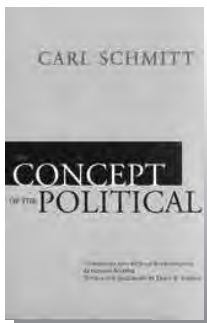
- ▲ Ian Shapiro
- ▲ **Morální základy politiky**
- ▲ Preklad Milan Znoj
- ▲ Karolinum 2003
- ▲ 240 strán
- ▲ 419 Sk

- ▲ František Novosád
- ▲ **Doba X**
- ▲ Iris 2002
- ▲ 215 strán
- ▲ 230 Sk

- ▲ Ernest Gellner
- ▲ **Pluh, meč a kniha**
- ▲ Preklad Eva Musilová
- ▲ CDK 2001
- ▲ 262 strán
- ▲ 385 Sk

- ▲ Carl Schmitt
- ▲ **The Concept of the Political**
- ▲ Rutgers University Press New Jersey 1986
- ▲ 144 strán
- ▲ 12 USD

Prečo mi dočerta všetci tvrdia, že demokracia je najlepší politický systém? mohol po návratoch z väzenia často vykrikovať Shapirov otec. Jeho syn si mohol túto vetu zafixovať, a tak mu jej obsah ešte i po rokoch prenikol do rozpisanej práce s celkom odlišným názvom. Historiku som si samozrejme vymyslel a zrejme to bolo celkom inak. Faktom však ostane, že Ian Shapiro napísal knihu *Morální základy politiky*, ktorej ústrednou témou je v skutočnosti odpoveď na páličivú otázku z prvej vety.

Východiskom jeho úvahy je obdobie osvietenstva. Je charakteristické predstavou „remeselníckeho ideálu“, teda rešpektom ku právam individua na jednej strane a primátom objektívneho (vedeckého) poznania na strane druhej. Inak povedané, každý z nás sa môže stať slobodný, musíme však využiť našu schopnosť pravdivo poznávať svet a svoje miesto v ňom.

Osvietenstvo predstavovalo nesmierne bohatý myšlienkový prúd, spektrum prístupov a riešení, zahŕňajúce často nezmieriteľné metodologické i svetonázorové protiklady. Všetci však rovnako verili, že prírodný zákon a rozum individua fungujú tým istým spôsobom. Mnoho osvietencov preto nemalo dôvod dôverovať vláde väčšiny, ale vláde rozumu – v tej či onej podobe sa u nich vracia predstava výnimočnej osoby či skupiny osôb, spravujúcich tu nachádzame prístupy korešpondujúce s modernou predstavou demokracie.

Shapiro samozrejme chápe problematickosť toho, čo nazýva raným osvietenstvom. Sústreďuje sa preto na hlavnú myšlienku tejto tradície, zosobnenú v spomínanom remeselníckom ideáli a jej najvhodnejšie vyjadrenie nachádza v demokracii. Jej kognitívnym synonymom je tzv. fallibilistická predstava vedy, poznanie chápe ako proces nachádzania a opätovného vracania jednotlivých poznatkov, ako cestu kritického hľadania a pokroku ľudského poznania. Autor preto najprv kritizuje rané osvietenenské formulácie objektívneho vo vede a politike. Táto kritika má slúžiť na znovunastolenie spomínaného osvietenenského ideálu, no v modernom stvárnení.

Kritika začína Benthamovým utilitarizmom, u ktorého vedecké metódy v spravovaní spoločnosti majú maximalizovať šťastie pre čo najväčší počet ľudí. Bentham tvrdí, že miera užitočnosti pre každého člena spoločnosti je redukovateľná na spoločnú veličinu, ktorou sú peniaze. Shapiro presvedčivo ukazuje, ako je tento princíp užitočnosti morálne slepý a môže ústiť do ťažko prijateľných dôsledkov. „... pokiaľ nadradení členovia árijskej rasy zažívajú vzrast užitočnosti v dôsledku toho, že likvidujú Židov vo svojom strede, a tento nárast užitočnosti prevyšuje utrpenie, ktoré títo Židia zažívajú, nenájde sa v utilitarizme nijaký zvláštny dôvod na námietky. Naopak utilitarizmus by v skutočnosti takýchto politikov podporoval...“ (s. 27)

Zaujímavá však začína byť Shapirova kritika až pri zmluvných teóriách. Začína sa drobnými problémami, akými sú prisilné tvrdenia o Hobbesovom chápaní spoločnej zmluvy medzi ľuďmi doslovne ako čohosi reálneho, rovnako ako prirodzený stav vojny všetkých proti všetkým, ktorou mala byť v tých časoch anglická občianska vojna (s. 90 až 93). Takúto naivitu u Hobbesa nájdeme pravdepodobne len ťažko.

Ďalšia kritika autorov moderných zmluvných teórií ako Rawls, Habermas či Ackerman, je však oveľa dôležitejšia a vystihuje vlastne celkové špecifikum, bohužiaľ, i slabiny Shapirovho demokratického projektu. „V základoch súčasnej spoločensko-zmluvnej teórie nachádzame racionálne vedecký podnik, skoro rovnaký ako ten Benthamov. Ľudia sú chápaní ako bytosti kolektívne jednajúce v pôvodnej či ústavodarnej situácii, ale to, že sú posledným zdrojom politickej legitimity nevyplýva z nijakých rozhodnutí, ktoré by prijali, alebo z interakcií, ktoré by sa medzi nimi odohrávali. (...) tvrdenie o politickej legitimité inštitúcií, ktoré boli vybrané,

Shapiro svoj demokratický projekt zakladá bez týchto, vzhľadom na individuum apriórnych, neviditeľných donucovacích systémov. Tvrdí, že demokracia svojím fallibilistickým prístupom vytvára priestor pre slobodnú politickú súťaž a tá vytvára tlak na legitímnu kritiku vládnucich zo strany verejnosti a konkurenčných politických aktérov.

závisí od racionálnej vhodnosti týchto inštitúcií a nie od rozpravy...“ (s. 91 až 92)

Čo vlastne autor týmto mysliteľom vyčíta? Odkaz moderných zmluvných teoretikov možno sformulovať aj takto: ak by sme sa ako individua mali rozumne zhodnúť na systéme, ktorý čo najvhodnejšie pomáha nášmu prežitiu a naplneniu našich potrieb a túžob, tak to bude tento. Shapirovi však zrejme prekáža, že to, čo má byť až individuiami ustanovené, sa tu už neproblematicky predpokladá, teda istý typ racionality, ktorý je naklonený istému typu spoločenského systému. Podľa Shapiro

by sa teda malo ono hypotetické prvé rozhodnutie odohrávať v nejakom racionálnom a morálnom vákuu, v ktorom by sa aktéri rozhodovali na základe skutočnej diskusie a nie podľa istých vštepovaných noriem myslenia a predhodnutých schém konania.

Shapiro svoj demokratický projekt zakladá bez týchto, vzhľadom na individuum apriórnych, neviditeľných donucovacích systémov. Tvrdí, že demokracia svojím fallibilistickým prístupom vytvára priestor pre slobodnú politickú súťaž a tá vytvára tlak na legitímnu kritiku vládnucich zo strany verejnosti a konkurenčných politických aktérov. Politickí konkurenti tu fungujú ako popperovské snahy o falzifikáciu teórie, snažia sa pomocou legitímnej väčšiny zosadiť aktuálnu vládu a nastoliť vlastnú, ktorá bude zodpovedať potrebám ľudu vo väčšej miere ako tá predošlá.

Odhliadnuc od ďalších podporných argumentov, táto Shapirova predstava vlastne naznačuje, že na založenie demokracie nepotrebujeme predpoklady západnej racionality ani nijaké hodnotové systémy vrátane individuálnych práv (tie sa totiž môžu kultúrne líšiť), nijaké predporozumenie, aké hodnoty má spoločenský poriadok vlastne zastať. Potenciálne sa môže realizovať každý konkurenčný prístup, pokiaľ odolá kritickému testu vhodnosti pre väčšinu občanov. Shapiro tak oddeľuje základy fungujúcej demokracie, povedzme, od liberalizmu; je presvedčený, že k ochrane individuálnych práv dospejeme v demokracii bez toho, aby sme museli akceptovať liberalizmus aj s jeho známymi nedostatkami. Na zmluvných prístupoch sa mu práve nepáči, že ich aktéri musia mať akési spoločné chápanie dobrej spoločnosti, pre ktorú sa vzdáním časti práv rozhodujú. „Keď sa vzdáme predstavy, že nejaká rooseauovská všeobecná vôľa alebo funkcia spoločného blahobytu čaká na to, aby sme ju objavili ako nejakú platónsku ideu, môžu nás určite uspokojiť zásluhy, ktoré si získalo pravidlo väčšiny, keď sa v mnohých situáciách osvedčilo ako mechanizmus rozhodovania.“ (s. 164)

V prvom rade si treba uvedomiť, na akej fikcii Shapiro buduje svoj demokratický konštrukt. Demokracia tu vystupuje ako ideologicky vyprázdnená hra s istými formálnymi pravidlami, otvorená všetkým hráčom a zabezpečujúca, že život pôjde podľa väčšiny zainteresovaných bez toho, aby poškodzoval menšinu idúcu svojou cestou. Ale je to naozaj také jednoduché? Pozrime sa najprv, čo vlastne ideológia

v spoločnosti predstavuje. František Novosád v rámci svojich prenikavých esejí *Doba X* vysvetľuje: „Tam, kde spoločnosť „nefunguje“, čiže kde zlyhávajú pokusy o „technické“ riešenia, kde sa spoločnosť dostáva do kríz, tam vlastne nastáva „čas pre ideológiu“, začína sa diskutovať o základných veciach, o princípoch... Ideológie sú primárne vyjadrením prianí, určením želaných podoby spoločenskej skutočnosti. (...) Práve normatívne, kolektívne vyznačované predstavy o tom, ako by spoločnosť mala fungovať, musíme považovať za organickú dimenziu spoločenského života.“

Ian Shapiro. Foto archív Iana Shapira

Novosád je presvedčený, že ľudská spoločnosť medzi ideológiou a „čistou“ politikou jednoducho vyberať nemôže: môže len preberať v jednotlivých ideológiách alebo môže fakt tejto neuniknuteľnosti zastierať ideológiou neutrality.

Podobný moment naznačil už nemecký mysliteľ Carl Schmitt, ktorého myšlienky sú zaujímavé práve v kontexte osvietenenského dedičstva, ktoré Shapiro rozvíja. Schmitt si pri celkom inej príležitosti všimol túto pôvodne osvietenenskú predstavu o transformácii ideologického a arbitrárneho jazyka politiky do neutrálneho pojmov vedy. V stati *Pojem politického hovorí*: „Technika je vždy len nástrojom a zbraňou, a práve preto, že slúži každému, nie je neutrálna. Z imanencie technického nevyplýva ani jedno jediné ľudské rozhodnutie a už vôbec nie rozhodnutie

rozhodujeme už v rámci daného (demokratického) systému, ako komunita so spoločnými hodnotami, racionalitou a základnými predstavami. Teda presne s tým, čo Shapiro kritizuje u Rawlsa. Treba dodať, že u Gellnera tieto kognitívne systémy ideí presahujú hranice tvorenia svojich osobných preferencií. Ich zmena je výsledkom politických aj ekonomických podmienok, sú tak pre nás záväzné.

Nielenže teda nenachádzame pevnejšiu legitimizáciu demokracie vďaka väčšine (ktorá v skutočnosti za jej založenie nehlasuje), ale ukazuje sa zrejme i mylnosť predstavy politického systému chápaného výlučne ako súbor formálnych rozhodovacích mechanizmov bez ukotvenia v istom špecifickom chápaní sveta a sebaidentifikácii individua s týmto systémom.

V kontexte demokracie môžeme teda povedať: neutrálny spoločenský systém je nemožný, treba si vybrať ideológiu, ktorá bude už od začiatku presadzovať tie hodnoty, ktoré nás definujú. Pre časopriestorové súradnice Schmittovho života bolo príznačné, že on si napokon vybral nacizmus. My žijeme v iných; pre demokraciu sme si už najvhodnejšiu ideológiu vybrali, aj napriek Mečiarovi.

pre neutralitu... Technika už nie je neutrálnou pôdou v zmysle toho procesu neutralizácie a každá silná politika ju využije... Definitívny zmysel vyplynie až potom, keď sa ukáže, ktorý druh politiky je dostatočne silný na to, aby sa zmocnil novej techniky...“

Schmitt istotne patrí k tým, ktorých by Shapiro zaradil do kapitoly Antiosvietenská politika. Poučenie od Schmitta, odhliadnuc od jeho radikálne odlišných východísk, znie aj takto: oblasť politického je vo svojej podstate priestorom, kde sa stretávajú súperiace životné postoje; ten kto vyhrá, ustanovuje svojou vôľou pravidlá hry. Predstava, že táto do krajnosti vyhrotená dištinka bude celkom nahradená neutrálnym inštitucionálnym mechanizmom, vedie napokon i tak k zneužitiu tohto mechanizmu jednou zo strán, a to s ešte ničivejšími následkami.

Ešte silnejšie chápanie zavádza Ernest Gellner. V knihe *Pluh, meč a kniha* presvedčivo zdôvodnil, ako je vždy daný politický systém nerozlučne spätý nielen so systémom ekonomickým, ale aj s istými kognitívnymi dispozíciami a vôbec vnútornými predstavami človeka. Je ťažké si predstaviť, že preddemokratický človek dospel k demokracii pomocou demokratického hlasovania; ide o zmeny, ktoré sú výsledkom radikálneho obratu vo všetkých oblastiach, nielen politickej. Demokraticky sa

Čo to znamená pre nás? Na jednej strane neuniknuteľnosť úzkeho vzťahu medzi spoločenským poriadkom a nejakým typom kultúry, alebo ak chceme, ideológiou, ktorá tento poriadok legitimizuje (v prípade modernej západnej demokracie ide o spojenie s liberalizmom). Na strane druhej nevhodnosť analógie medzi procesom spoločenského rozhodovania a vedeckým spôsobom zdôvodnenia teórií. Vo vede jednoducho zásadne odmietame predstavu, že špecifikum nášho intelektuálneho zázemia nejakou zasahuje do procesu zdôvodňovania, pretože ide o primiešavanie faktorov, ktoré nepatria ku skúmanému objektu.

V kontexte demokracie môžeme teda povedať: neutrálny spoločenský systém je nemožný, treba si vybrať ideológiu, ktorá bude už od začiatku presadzovať tie hodnoty, ktoré nás definujú. Pre časopriestorové súradnice Schmittovho života bolo príznačné, že on si napokon vybral nacizmus. My žijeme v iných; pre demokraciu sme si už najvhodnejšiu ideológiu vybrali, aj napriek Mečiarovi. Ernest Gellner by možno dodal, že základný systém presvedčení si v skutočnosti vôbec nevyberáme takto jednoducho. Ale ktovie, čo by k tomu všetkému dodal Shapirov otec...

Tomáš Forró

A čo bude dnes

Akoby bolo možné vyriešiť túto otázku jedným telefónnym hovorom. (Aj ten tvorí námet a formu jedného z Derridových rozhovorov.)

Neznamená to, že by dekonštrukcia jednoznačne niečo označovala. Dôležitejšie je, že niečo vo verejnej mienke predstavuje a ako taká je predmetom hodnotenia a súčasne je braná na zodpovednosť. Akosi sa očakáva, že jej povieme áno alebo nie, podobne ako ženy z Turecka. Čo na tom, že naše hodnotenie prichádza unáhle, dokonca predtým, než vôbec nad premýšľaním strávime čas. Doba si žiada hodnotenie a v tomto prípade nejde len o verejnú mienku, ktorá pranie, ale rovnako o akademické kruhy. V približne rovnakom čase, keď Derrida obhajuje dekonštrukciu v spomínanej eseji Sila zákona, jeho filozofickí kolegovia z Cambridgea sa rozhodnú podpísať petíciu proti udeleniu čestného doktorátu tomuto francúzskemu filozofovi. Ich argumenty nepresiahli úroveň verejnej mienky, priznávajú sa k nezrozumiteľnosti, ktorú pripisujú Derridovmu šarlatánstvu. Verejná mienka sa tiež utápa. Tvrdí, že už nerozumie ničomu, že v jeho dielach niet žiadnych záverov a nakoniec sa človek nedozvie, či je Derrida za alebo proti. Nakoniec je dôležité práve ono nakoniec. Nakoniec nedokážeme s presnosťou povedať, kde filozof stojí, zjednodušené povedané či napravo, alebo naľavo. Možno nebudeme preháňať, ak povieme, že nie je jasný jeho „politický program“.

Zatiaľ čo verejná mienka má oprávnený pocit straty, vyžadujúc od vplyvného filozofa postoj intelektuála, na základe ktorého bude jasné jeho smerovanie, isté akademické kruhy majú v označení Derridovho myslenia až príliš jasno. Derrida sa pre obe strany v jednom rozhovore vyjadri veľmi jasne. Nikdy nemal ambície byť angažovaným intelektuálom sartróvského alebo foucaultovského typu.

Čo znamená táto polemika? Ide o ozajstnú polemiku? Nepochybne je dnes polemika, ale aj hodnotenie súčasťou bežnej akademicko-praxe, a ako sme ukázali, nielen nej. Jestvuje dokonca samotná podmienka polemiky, skutočnosť, ktorá polemiky produkuje, ba dokonca, aj keď nevytvorí žiadny boj, tábory má už rozostavené. Mám na mysli protichodné a súperiace tábory analytickej a kontinentálnej filozofie legitimizované na základe jazykových i historických súvislostí. Sotva si v tejto situácii kladieme otázku vlastnú Derridovi. Kde sa berie právo na filozofiu? Kto rozhoduje, kto má právo vyučovať a kto sa učiť? Derrida sa vážne zaoberá aj otázkou pedagogickej praxe, otázkou univerzít, práva na filozofiu, práva na to – učiť filozofiu alebo učiť sa jej. V istom zmysle sa zaoberá filozofiou ako inštitúciou.

Pri zbežnom nahliadnutí sa ukazuje, že úvod textu akosi násilne rozlišuje a potom spája verejnú mienku a akademické pole, rovnako rozčleňuje filozofické kruhy. Táto násilnosť sa prejavuje predovšetkým v tóne, ktorý je jednoznačne polemický. Prečo v situácii, keď sa pokúšam predstaviť prácu Jacquesa Derrida, najmä v neskoršom období, začínam práve nedôležitými polemikami? Omnoho jednoduchšie by bolo predsa uviesť niekoľko „faktických“ údajov, v ktorých by sa ukázalo, že Derridu v tomto období jeho tvorby zaujímajú práve eticko-politické otázky, prípadne, že ho zaujímali vždy a ako také boli viac alebo menej prítomné aj v jeho raných prácach. Za všetky vymenujeme aspoň niektoré: prvý Derridov text o Lévinasovi – Násilie a metafyzika, práce o demokracii a európskej identite (Iný Názov), o otázke politiky a priateľstva (Politika priateľstva), o univerzite a kozmopolitizme atď. Možno však len znásilňujeme kontext, ex-post ospravedľujeme Derridovu pozíciu, vracajúc sa k jeho skorším prácam. Kde sa u Derridu objavuje „povinnosť“ hovoriť o etike či politike? Ako sa zjavuje? Sama od seba či pomocou násilia? Kladiem tieto otázky s vedomím toho, že Derrida bol skutočne celé osemdesiate a deväťdesiate roky bombardovaný útokmi, aj

zo strany spojencov, aby sa k otázke etiky či politiky vyjadril.

Nezjavuje sa tu však isté napätie? Napätie, ktoré súvisí s násilím, ale aj s jeho opakom, so zľahčovaním? Na jednej strane požiadavka kladená na filozofa, aby sa za každú cenu vyjadril. Na strane druhej vedomie, že aj tak nebude braný v týchto otázkach vážne. Podobne ako pri literatúre, aj pri filozofii máme často pocit, že nech je jej pozícia akokoľvek kritická, v zásade ostáva v rovine „fiktívneho“. Ak je podľa Derridu metaforou modernej literatúry právo „povedať všetko“, možno je to vo filozofii skôr povinnosť „povedať všetko“, to znamená tematizovať.

A Derrida to urobil, opäť však prekvapujúco, keďže si bol riskantnosti tematizácie plne vedomý. Ukázal, že „politické“ sa objavuje s násilím. A násilie je už vždy prítomné v rozličných podobách aj v akademickom diskurze vrátane filozofie. Odpoveď, pri ktorej sa vyžaduje áno alebo nie, je istým druhom násilia. Rovnako zúčtovanie, ktoré žiadame od autora, sa v Derridovom prípade dialo dosť často. Dekonštrukcia bola braná na zodpovednosť za obranu nacistického angažovania sa Heideggera či Paula de Mana. Ďalej za „počiatočný neúspech“ vo svojej rodnej krajine, za nezrozumiteľnosť hraničiacu s mystikou, ktorá spôsobila vytvorenie kultu a množstvo opakujúcich žiakov. Istá forma násilia je predsa aj požiadavka akéhosi transparentného a homogénneho diskurzu, ktorá sa v verejnej mienke šíri cez filozofiu aj do priestoru akadémie a vyžaduje komunikáciu na verejnosti. Istá forma násilia je aj legitimizácia kánonu, kánon vytvorený dekonštrukciou nevynímajúc.

Derrida sám začína úvahu nad otázkou spravodlivosti dialógom s tými, ktorých sa dekonštrukcia týka a ktorí jej témy i stratégie posunuli zaujímavým spôsobom do rozličných oblastí. Nielen do literárnej kritiky, čo je jej najznámejšia aplikácia a odkiaľ sa vlastne pojem dekonštrukcie trochu násilným spôsobom rozšíril do oblastí písaného textu, ale rovnako do oblastí u nás menej známych – do architektúry a teológie i do oblasti kritického práva. V poslednom prípade ide o záležitosť predovšetkým Spojených štátov. Ale súčasne sa Derrida obracia na tých, ktorí nikdy neverili, že dekonštrukcia sa eticko-politickými otázkami zaoberá. Derrida odpovedá prekvapujúco. Dekonštrukcia sa týmito problémami zaoberala vždy, práve ju si možno predstaviť ako akúsi spravodlivosť, aj keď o týchto témach pojednávala veľmi nepriamo.

Tento argument môže na prvý po-

Zatiaľ čo verejná mienka má oprávnený pocit straty, vyžadujúc od vplyvného filozofa postoj intelektuála, na základe ktorého bude jasné jeho smerovanie, isté akademické kruhy majú v označení Derridovho myslenia až príliš jasno. Derrida sa pre obe strany v jednom rozhovore vyjadri veľmi jasne. Nikdy nemal ambície byť angažovaným intelektuálom sartróvského alebo foucaultovského typu.

hľad pôsobiť ako hra na protivníka, nechota pripustiť, že to nie sú jej silné témy. Derrida však pokračuje analýzami toho, prečo je napríklad zodpovednosť, ale rovnako aj spravodlivosť, ktorú odlišuje od práva, svojím spôsobom netematizovateľná. Ani na jednu si nemožno odpovedať jednoduchou definíciou. Ak by sme vedeli, čo znamená zodpovednosť či spravodlivosť, boli by naše rozhodnutia slobodné? Jediné, o čom si môžeme byť istí, je nevyhnutnosť rozhodovania, aj vo veciach spravodlivosti, a to s vedomím neistoty, či sme sa rozhodli správne. Čo inými slovami znamená, že svojím spôsobom nedokážeme legitimizovať naše rozhodovanie v zmysle „Urobil som to dobre“. V tomto prípade má Derrida blízko k Nietzsche, ktoré-

Jacques Derrida. Foto archív K&S

ho výrok cituje na inom mieste. Mať dobré svedomie vlastne znamená nemať svedomie vôbec. Heideggerov postoj z raného obdobia je v tomto veľmi podobný: to, čo chybne nazývame naším svedomím (ktoré kára alebo potvrdzuje, že sme urobili dobre), nie je v skutočnosti nič iné ako hlas, ktorý je paradoxne mlčky. Ak ho začujeme, môžeme odpovedať. Ako, to nám už naše svedomie neporadí.

Aký je teda vzťah medzi etikou a politikou? A dokonca medzi nimi a filozofiou? Francúzsky filozof prekvapujúco ukazuje, že možno v tomto prípade ani nejde o otázky filozofické, možno tieto otázky ani filozofii neprináležia. Komu teda? Derrida si kladie pravdepodobne omnoho dôležitejšiu otázku, ktorá sa týka „toho, čo vždy spájalo podstatu filozofického s podstatou politického.“

Odkiaľ sa potom berie potreba legitimizovať naše vlastné skutky, nielen vo svojich očiach, ale aj v očiach iných? Nietzsche poukazuje na etymologickú príbuznosť slov dlh a vina (Schuld). Heidegger argumentuje, že sme sa ešte nedokázali vzdať moralizovania, a preto pre nás otázka zodpovednosti bude vždy spätá s pocitom viny. A vina je podľa nemeckého filozofa taký málo objasnený fenomén, že prevládla predstava viny, ktorá v sebe zahŕňa ideu trestného činu i dlhu. Ak konáme z pocitu viny, ako by sme niekomu niečo dlhovali, ide o akúsi formu vypočítavosti a konania v prospech niečoho. Vypočí-

Aký je teda vzťah medzi etikou a politikou? A dokonca medzi nimi a filozofiou? Francúzsky filozof prekvapujúco ukazuje, že možno v tomto prípade ani nejde o otázky filozofické, možno tieto otázky ani filozofii neprináležia. Komu teda? Francúzsky filozof si kladie pravdepodobne omnoho dôležitejšiu otázku, ktorá sa týka „toho, čo vždy spájalo podstatu filozofického s podstatou politického“.

Asi v tomto duchu je nevyhnutné čítať Derridove texty vrátane množstva rozhovorov, ktoré poskytol. Najťažšie je to pri tých, ktoré by sme mohli nazvať prehľadnými či čitateľnými, bez skrytých odkazov na filozofickú tradíciu. Problém s týmito textami, vrátane poslednej u nás vydanej knihy rozhovorov s psychoanalytičkou E. Roudinesco na rozličné „pálčivé“ témy spoločenského života, je, že sú často eliptické. Otázky smerujúce k Derridovi ako k intelektuálovi (touto otázkou otvára Roudinesco sériu rozhovorov) nielenže nekonečne v intencii hodnotenia pýtajúcej sa, ale sú problematizovaním samotnej verejnej mienky, ktorá pracuje s hodnotením, zdôvodňovaním či legitimizáciou istých prúdov vrátane vzrastajúceho scientizmu, antisemitizmu, vytlačania ľavicovej politiky a pretlačania tradičných konzervatívnych hodnôt, napr. hodnoty rodiny.

Derrida vo svojich odpovediach prepája vzťah medzi nacionalizmom a filozofickou národnosťou, potrebou filozofovania v istom jazyku a na druhej strane požiadavkou samotnej filozofie na univerzálnosť či kozmopolitizmus. Problematiku dnešného „bezvýchodiskového“ stavu ľavicovej politiky spája Derrida s premýšľaním o podstate „politická“, o tom, čo politickým programom bezprostredne predchádza. Scientizmus vidí ako jeden z nebezpečných dôsledkov modernej techniky, chápanej heideggerovsky ako kultúry vypočítavosti a kalkulu. Priestor, v ktorom nemá miesto súcit, taký potrebný nielen pre náš vzťah k zvieratám, ale k inakosti vôbec. Vzťahu, ktorý sa vymyká kalkulu rozumu, či zdôvodňovania už vždy spätého s istou formou násilia. Nakoniec je to aj otázka vzťahu medzi Derridovou teóriou a jej politicko-etickou praxou. Dekonštrukcia postavená ako spravodlivosť a zodpovednosť. Dekonštrukcia ako inštitucionálna prax, pre ktorú ostáva otázka inštitúcie problémom.

Ivana Komaničková

- ▲ Jacques Derrida, Elisabeth Roudinesco
- ▲ Co přinese zítřek?
- ▲ Preklad Josef Fulka
- ▲ Karolinum 2003
- ▲ 285 strán
- ▲ 469 Sk

- ▲ Jacques Derrida
- ▲ Síla zákona
- ▲ Preklad M. Petříček jr.
- ▲ Oikoymenh 2002
- ▲ 90 strán
- ▲ 229 Sk

Kedy sa Derrida začiatkom deväťdesiatych rokov, v dnes už slávnej eseji Sila zákona, na adresu dekonštrukcie vyjadri, že nechce byť len teoretickou akademickou špekuláciou, ale má ambície zmeniť chod vecí zodpovedným zasahovaním do sveta, mnohí to pochopili ako politický pokus ľavicového intelektuála. Nasledovali útoky pravicových akademikov, obvinenia konzervatívov, že dekonštrukcia je nihilistická a relativistická a narušávaním tradičného kánonu znesväčuje hodnoty kresťanského Západu. Dekonstruje tradičnú morálku a jej koncepty subjektu a svedomia, čím je antihumanistická a ako taká nezlučiteľná s liberálnymi princípmi. Derrida opakovanne zdôrazňoval, že v tomto prípade ide len o slogany.

Ide o paradox, pretože pod kritikou či polemikou v akademických kruhoch si zásadne nepredstavujeme boj sloganov. Ten sme ochotní pripísať verejnosti, presnejšie povedané „verejnej mienke“ vytváranej inou silou, silou médií. Verejná mienka má akési viac alebo menej nejasné tušenie o dekonštrukcii a jej ničiaci sile. Kolegyňa z Turecka s humorom vysvetľovala, ako jej volajú ženy v domácnosti a znepokojene sa jej pýtajú: „Čo je to tá dekonštrukcia?“

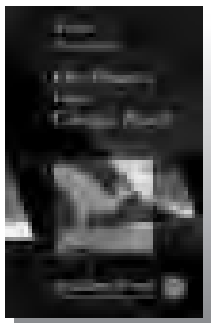
Normálne a veselé

- ▲ Jana Cviková, Jana Juráňová a d.
- ▲ **Lesby – by – by. Aspekty politiky identít**
- ▲ Aspekt 2004
- ▲ 444 strán
- ▲ 199 Sk

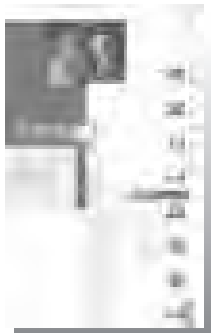
- ▲ Katrin Kremmler
- ▲ **Pannonias Gral Der Krimi mit dem CD-ROM**
- ▲ Argument Verlag 2004
- ▲ 155 strán
- ▲ 12,90 EUR

- ▲ Katrin Kremmler
- ▲ **Die Sirenen von Coogee Beach**
- ▲ Argument Verlag 2003
- ▲ 83 strán
- ▲ 9,90 EUR

- ▲ Katrin Kremmler
- ▲ **Blaubarts Handy**
- ▲ Argument Verlag 2001
- ▲ 224 strán
- ▲ 9,90 EUR

- ▲ Časopis Aspekt
- ▲ **Lesbická existencia**
- ▲ Aspekt 1996
- ▲ 255 strán
- ▲ 70 Sk

rozporuplné aspekty politiky identít. Verejnosť sa s knihou *Lesby-by-by* po prvýkrát zoznámila v rámci prvých dní lesbickej kultúry na Slovensku, ktoré pod názvom EL BE FEST v septembri pripravilo občianske združenie lesbických a bisexuálnych žien Altera.

Najnovšia aspektovská antológia prináša – podobne ako diskusie na EL BE FEST-e – o. i. pohľady na vzťah lesbických žien a feminizmov. Publikácnú podobu lesbickej herstórie na Slovensku analyzuje vo svojom príspevku Viera Wallace – Lorencová (periodiká *Aspekt*, *L-listy*, *Séparé*, *Atribút* a *Q archív*). Feministický kultúrny časopis *Aspekt*, vychádzajúci od roku 1993, bol určený ženám, či ženám a lesbám a podobojím a i., a prinášal rôzne témy, no zriedka oslovoval záujmy, situáciu a potreby lesbiab na Slovensku priamo. Z tohto hľadiska bolo výnimočné číslo 1/1996, venované téme *Lesbická existencia*, ktorého editorkami boli Anna Daučíková (neskôr *Séparé* a *Q archív*), Jana Juráňová a Jana Cviková, a spolupracovala na ňom aj Hana Fábry (neskôr *Atribút*). Najnovšia publikácia je nadviazaním spojenia s vlastným aspektáckym príbehom, založeným na predpoklade, že dávnejšie uverejnené „lesbické“ texty sa tešia všeobecnej známosti, ako aj na prepojení osobami editoriek a autoriek.

Lesby-by-by prišla na EL BE FEST predstaviť populárna dvojica Gertrude

Nič netušiac kráčame po takej normálnej, straight, heterosexuálnej ulici a zrazu narazíme na výkop s výstražným trojuholníkom „women at work“ – alebo lesbi, bisexuálky, transgenderky pracujú. O kus ďalej čítame „náš človek - x metrov“, zabočíme doľava a už z diaľky vidíme „vstup zakázaný“ a pod ním dodatok „heteráčkam“.

Stein a Alice B. Toklas; napokon, práve Gertrudina veselá poviedka o normálne veselom pestovaní hlasu je jedným z recyklačných spojení medzi publikačnou minulosťou a súčasnosťou *Aspektu* na tému sexuálnej inakosti.

ABT: Drahá Gertrude, ako vnímaš svoju popularitu?

GS: Často ma žiadali, aby som vysvetlila, ako sa môže stať taká autorka ako ja populárnou. Je to veľmi jednoduché, každý hovorí a píše stále to, o čom cíti, že tomu ľudia rozumejú, a preto sa to stáva nudným, každý sa môže pri niečom nudiť, a hoci to človek nevie, nudí ho ten pocit, že rozumie, a preto ľudí baví, že majú niečo, čomu nerozumejú.

ABT: Čo si myslíš o tom, že tieto veselé osoby vydali populárne *Lesby-by-by*?

GS: V takom veselom prostredí určite nebude veľa tých, ktorých by mohla nudiť. Hoci tu na EL BE FEST-e sa to len tak hemží autorkami a spoluautorkami knihy, čo by politiku identít identifikovali identicky. Veľmi identicky a veľmi lesbicky. No ale nechajme prehovoriť jednu živú veselú autorku, čo sa veselo tešila z prvého prekladu svojho textu do cudzieho jazyka.

O *Modrofúzovi* a filmových paródiách
Katrin Kremmler (nar. 1972), živá a veselá autorka detektívok, filmov a komiksov, pochádza z Nemecka, v súčasnosti žije a pracuje v Budapešti. V publikácii *Lesby-by-by* vyšiel úryvok z jej knihy *Modrofúzov mobil*:

KK: *Modrofúzov mobil* (*Blaubarts Handy*) je moja prvá kniha, vyšla v roku 2001. Vždy som túžila napísať detektívku, lebo sama detektívky rada čítam, ale nedokázala som si vymyslieť

dej, čo by mal niečo spoločné s mojím životom. Konvenčná predstava detektívneho príbehu mi vzhľadom na moju skúsenosť pripadala nepresvedčivá. Žila a pracovala som dva roky v Budapešti. Ako dobrovoľníčka na gejsko-lesbickom infotelefóne som rýchlo pochopila, že sa mi tu núka množstvo materiálu. Profesiou som európska etnologička a v tejto knihe som spracovala svoje dojmy z Budapešti, takže je to len spolovice detektívka a z druhej polovice gejsko-lesbický sprievodca po Budapešti.

ABT: Ako si sa ocitla v Budapešti?

KK: Mám v Maďarsku rodinu, starý otec emigroval v roku 1956, ale po maďarsky som sa učila od nuly. Svoju magisterskú prácu som písala o lesbách v postsocialistickom Maďarsku a po štúdiu som sa prisťahovala do Budapešti.

ABT: Z čoho čerpajú tvoje ďalšie knihy?

KK: Moja druhá kniha *Die Sirenen von Coogee Beach* je akýmsi pokračovaním *Modrofúzovho mobilu* z prostredia Sydney, kde som tiež dva roky žila. Teraz mi práve vychádza tretia kniha *Pannonias Gral*, detektívka s CD-ROM-om, na ktorom príbeh rozvzdávanými obrázkami, animáciami a inými materiálmi, napríklad starými rodinnými fotografiami svojich priateľov a priateľiek. Už sú v nej aj naozajstné úmrtia, pretože mi predtým vyčítali, že moje detektívky „nie sú dost krvavé“. Je to experiment a som zvedavá, ako to ľudia prijímajú. Vo svojich prvých dvoch knihách som sa pokúsila etnologicke opísať všedný deň, prinášala som teda do fikcie čosi autentické. V najnovšej knihe sa snažím vymodelovať z autentického materiálu čosi, čo sice pôsobí autenticky, ale rozhodne autentické nie je.

ABT: Tvoj blízky vzťah k obrazu sa odráža i v tvojej filmárčine...

KK: Vo filme našej skupiny Budapeštiansky lesbický filmový komitét Ružová fretka parodujeme čiernobiele filmy o detektívoch, čo sú tvrdými chlapičkami, aj tu prichádza detektívka, ktorá stále fajčí a pije vodku, požiadaj o pomoc pôvabná klientka. Vyjde najavo, že klientka sestra, ktorá je vlastne homofóbna štatná tajomníčka, zmizla preto, že ju uniesla lesbická mafia. Mafia bola pôvodne mimovládnu organizáciu zasadzujúcou sa za toleranciu voči homosexualite. Keďže ich lobistická práca veľmi nefungovala, členky organizácie odišli do podzemia a špecializovali sa na nútené zväznanie. Dobre vyzerajúca agentka zväzda homofóbne političky, aby zmenila ich postoj k homosexualite. V tomto prípade sa politička a agentka do seba zalúbia a ujdú, čo vyvedie lesbickú mafiu z rovnováhy, ale všetko sa končí happy endom.

Pozor, na *Lesby-by-by* sa pracuje!

Antológia *Lesby-by-by* má charakter „work in progress“, teda projektu, na ktorom sa stále veselo pracuje. Nič netušiac kráčame po takej normálnej, straight, heterosexuálnej ulici a zrazu narazíme na výkop s výstražným trojuholníkom „women at work“ – alebo lesbi, bisexuálky, transgenderky pracujú. O kus ďalej čítame „náš človek - x metrov“, zabočíme doľava a už z diaľky vidíme „vstup zakázaný“ a pod ním dodatok „heteráčkam“. Aspekty politiky identít sú ďalšou publikáciou, ktorá umiestňuje značky, a tak pokladá nový raster na vychodené cesty všadeprítomnej heterosexuálnej mapy. Niektoré a niektorí tie nerovné, teda queer

Laco Teren, *Polotanec, polospánok*, 2001

cesty poznáme lepšie a niektoré ich poznáme zasa menej.

Kniha pomáha formálne ustanovovať to, čo výtvarníčky Sabina Baumann a Christina Della Giustina zhromaždili vo svojom projekte *Neformálne súbory neformálnych pomenovaní* (Anna Daučíková doplnila slovenskú verziu). Súbory slangových výrazov, vulgárnych slov na označenie ľudí vybočujúcich z normatívneho sexuálneho správania sprevádzajú štyri časti publikácie n) a) ba) by). Tieto slová sa zvyčajne používajú bez dobrých úmyslov, odsudzujú a diskriminujú: „No sú to paradoxne slová, ktoré pomenávajú prehladaných ľudí. Jedno z týchto vulgárnych slov nadobudlo láskavú, maznavú príchuť. Ponúkame tieto výrazy preto, aby vošli do používania. Práve pomenúvanie podáva správu o rozmanitostiach, nie mlčanie.“ Príspevky v antológii siahajú od pôvodných štúdií, ktoré by sa súhrnne dali nazvať „Ako sa žije (predovšetkým) lesbiab“ v strednej a východnej Európe až po klasičky feministickej teórie alebo svetovej literatúry.

V antropologickom výskume Rity Béres – Deák, zameranom na úlohu vzhľadu a symbolov v lesbickej komunite v Budapešti, sa spolupracovníčka autorky jasne vyslovuje o sofistikovanom probléme politiky identity (ktorý v časti by), venovanej teórii, zhrnula vo svojom úvode do queer teórie *Limity identity* Annamarie Jagose):

„Vedeli sme, že na istej recepcii budú významní ľudia, ktorí sa venujú ľudským právam, a že by sme tam mali

ľudské bytosti, musíme si na seba dávať tieto malé vynálezy. Azda potom vyzeráme normálnejšie?“

Ďalšie príspevky zo stredo-východo-európskeho priestoru mapujú diskrimináciu lesbiab na Ukrajine, existenciu lesbických skupín ako súčasť opozície v 80. rokoch v NDR. Viaceré „regionálne“ štúdie otvárajú problém mediálnej reprezentácie a viditeľnosti sexuálnych menšín; Anna Gruszczynska píše v štúdiu *Aké je byť lesbiou*, Polkou a neviditeľnou o mediálnej kampani „Nech nás zbadajú“ v roku 2003 a homofóbnej reakcii, s ktorou sa kampaň stretla najmä v konzervatívnom Krakove; Anna Daučíková a Eva Adámková informujú o vzniku a pôsobení *Inakosť*, resumé zo Správy o diskriminácii lesbických žien, gejev, bisexuálov a mediálnej na Slovensku prinášajú Paula Jójárt a Marianna Šípošová, Andrea Sváková sa zamýšľa nad špecificky lesbickou estetikou a vnímaním krásy v lesbickej komunite v Bratislave.

Ďalšie bloky sa okrem mediálnych analýz venujú písaniu o literatúre, feministickej filozofii (Judith Butler, Sandra Harding); niekoľko príspevkov tematizuje queerske identity, najmä vzťahy medzi historickými identitami *butch* a *femme*.

Literárne queer svety otvára časť ba) textami Gertrude Stein, Pat Califie, Katrin Kremmler, Zuzany Brabcovej, Audre Lorde, Lidije Zinovievj-Annibal či poéziou Svatavy Antošovej.

Pat Califia, dnes transgenderový muž Patrick Califia, v texte *Závisť*

Lesby-by-by sú nadviazaním spojenia s vlastným aspektáckym príbehom, založeným na predpoklade, že dávnejšie uverejnené „lesbické“ texty sa tešia všeobecnej známosti, ako aj na prepojení osobami editoriek a autoriek.

ísť a ukázať im, sme tu, naša menšina existuje, aj keby sa k nám nikto iný nepridal, a môžeme sa s tými ľuďmi stretnúť a pokúsiť sa s niektorými porozprávať (...) A potom Laci, kolegyňu aktivistku, začalo trápiť, že keď oni vôbec nepoznajú, že sme homosexuálne orientované. Bude tam kopa Rómov – aspoň polovica – a na nich to je vidieť, druhá polovica budú pravníci a im podobní a my budeme reprezentovať maďarských gejev a lesbi, lenže nikto nebude vedieť, že sme homosexuálky. A vtedy Laci povedala, že by sme si rozhodne mali dať na seba nejaké symboly, a tak sme zozbierali odznaky, ktoré si priniesla. A mňa to zrazu príšerne rozosmialo. To, aké je to príšerne hlúpe či absurdné, či čo. Že toto je naša identita v živote, a aby sme ju zviditeľnili, musíme sa identifikovať s takýmito štandardnými symbolmi. Aby sme ukázali, že sme normálne

dilda a iné falické fantázie prekračuje vzájomné ženské vzťahovanie, za ktoré sa zasadzovali Radikálne lesbi, rebelky 70. rokov: „Keby som sa zobudila s vtákom a k nemu patriacim mužským telom, oslobodila by som sa od tejto emocionálnej záťaže. Bolo by to, ako by som sa znova narodila vo svete, v ktorom nejestvuje homofóbia. Poznala by som, aké to je byť teplý, bez toho, aby som zakúsila nenávisť ľudí, ktorí ma stvorili. To by samo osebe bolo hodné prežitého strachu z toho, že moje telo ovládnu cudzie hormóny a orgán, ktorý používam iba vo svojich fantáziách.“

Identity sú neisté, nielen sexuálne, isté je len jedno, toto čítanie je určite veselé, alebo že by normálne a veselé?

Luba Kobová (alias Gertrude Stein) a Jana Cviková (alias Alice B. Toklas)

„Boli veselé tam, kde si kdekto pestoval kdečo. Obe tam boli veselé, normálne bývali veselé.“

Gertrude Stein: Slečna Furrová a slečna Skeeneová

Boli by lesbi lesbiami, ak by sa ako také ne(re)prezentovali? Aj túto otázku si kladie v poradí piata publikácia radu *Aspekty*, ktorá si tentoraz všima najmä

Dvesto rokov spolu alebo osamote?

- ▲ Alexandr Solženicyn
- ▲ Dvě sté let spolu. Dějiny rusko-židovských vztahů v letech 1795 – 1916
- ▲ Preklad J. Barbaš, A. Nováková, E. Rozgonyiová, V. Tafelová
- ▲ Academia 2004
- ▲ 418 strán
- ▲ 369 Sk

- ▲ Alexandr Solženicyn
- ▲ Dvesti let vmeste II. Russkij puť 2002
- ▲ 550 strán
- ▲ 420 Rublov

- ▲ Alexandr Solženicyn
- ▲ Dvesti let vmeste I. Russkij puť 2001
- ▲ 509 strán
- ▲ 325 Rublov

Alexander Solženicyn je autor, ktorého každé nové dielo vyvoláva zvýšený záujem verejnosti. V poslednom čase zaujíma omnoho viac práve širšiu verejnosť, než jeho kolegov zo spisovateľskej brandže alebo milovníkov beletrie. Autor literárnych diel, tvoriacich súčasť povinného čítania mnohých vzdelaných Rusov, sa v posledných rokoch venuje skôr témam, ktoré viac oslovujú široké (a vôbec nie nevyhnutne čitateľské) masy. Od svojho návratu z viacročného vyhnanstva, stráveného v americkom Vermonte, sa A. Solženicyn sústreďuje na publicistiku, pričom posledné tri-štyri roky takmer úplne prepadol dejinám Ruska v 20. storočí. Nedá sa pritom povedať, že by historické témy už predtým netvorili podstatnú časť jeho tvorby. Naopak, všetky významné udalosti ruských dejín – tri ruské revolúcie, pokus predsedu vlády Stolypina o reformu štátu začiatkom 20. storočia, občianska vojna, hrôzy komunizmu, druhá svetová vojna, poststalinový odmäk – našli u Solženicyna literárne stvárnenie. Hrdinovia viacerých Solženicynových diel – skutočné alebo vymyslené postavy – pôsobia na pozadí dramatických historických udalostí, ktorým Solženicyn dáva vlastnú, často dosť svojskú interpretáciu. Je nositeľom a v poslednom čase zároveň aj aktívnym spolutvorcom osobitného videnia najnovších ruských dejín a príčin krutého osudu Ruska a ruského národa. Solženicyn sa netají tým, že je prívržencom pokračovania tradícií starého, monarchistického, cárskeho Ruska. Ruska so silnou centrálnou mocou, vášnivou religiozitou ľudu, silným národným cítením, komunitárnym a solidárnym životom vidieka, úctou k tradíciám šľachtického stavu. Mnohé z tohto súboru tradičných ruských

hodnôt patrí nenávratne minulosti, niečo však dodnes prežilo, hoci často v modifikovanej až pokrývanej podobe.

Solženicyn smúti za Ruskom, ktoré je (zdá sa, že nenávratne) preč, chce pochopiť, prečo sa tak stalo, túži nájsť povestnú ruskú pravdu, zdôveriť sa s ňou svojim krajanom. Tento motív nepochybne stál v pozadí najnovšieho Solženicynovho tvorivého počinu – dvojdielnej knihy Dvesto rokov spolu. Toho, kto pozná Solženicynovu tvorbu, zvolená téma vôbec neprekvapí. Židia a Rusi, Židia a Rusko, Židia v ruských dejinách – s rôznou mierou významnosti boli tieto témy prítomné prakticky v každom väčšom Solženicynovom diele. V knihe Dvesto rokov spolu však nachádzame koncentrovaný a autentický pohľad významného ruského autora na to, čomu sa v Rusku hovoria židovská otázka. Samotný fakt, že Solženicyn ponúkol čitateľom takmer 1100 strán knižného textu práve o židovskej otázke, vyvolal v Rusku vlnu rôznych reakcií – rozpaky, údiv, rozhorčenie, protesty, súciti a obdiv. Nech už sú tieto reakcie akékoľvek, faktom je, že sa nestáva často, aby sa človek takého formátu, akým je Solženicyn, ktorého mnohí jeho krajanovia zaraďujú do panteónu najznámejších kultúrnych a intelektuálnych autorit, v takom veľkom rozsahu a s takou mierou detailnosti venoval problematike menšínovej komunity. I keď komunity veľmi významnej, akou ruskí Židia sú.

O čom teda píše vo svojej knihe autor nezabudnuteľného Jedného dňa Ivana Denisoviča? Píše o dvojstoročnom spoložití dvoch národov, ktoré časovo lemujú koncom 18. storočia, keď po rozdelení Poľska pripadla Rusku významná časť poľského územia, obývaného početnou židovskou populáciou, a zánikom komunistického režimu v Sovietskom zväze s následným pokusom uplatniť v Rusku princípy západného usporiadania spoločnosti. Svoje dielo Solženicyn označil za historickú štúdiu. V skutočnosti je už od prvých strán čitateľovi jasné, že autor predovšetkým zastáva pozíciu reprezentanta jedného z národov, ktoré sa v dôsledku historických okolností dostali do zložitej interakcie.

Solženicyn tvrdí, že je to jeho prvý pokus o vedecké dielo. Tvrdí, že sa pokúša posúdiť skúmanú otázku v historickom, politickom, kultúrnom a aj každodennom kontexte, nie však v kontexte metafyzickom, a to výlučne v Rusku, nie v iných krajinách. V recenziách a iných kritických ohlasoch na knihu však mnohí ruskí historici okamžite spochybnili úspešnosť rekvizifikácie Solženicyna z literáta na historika. Solženicyn cituje vo svojom diele množstvo zdrojov, ide však prevažne o publikované odborné a populárne práce vrátane encyklopédií a slovníkov. Pracuje teda výlučne so sekundárnymi zdrojmi, vôbec nepoužíva zdroje archívne. Táto metóda, ktorú je ťažké označiť za vedecko-historickú, umožňuje autorovi „skladať“ citáty z použitých zdrojov presne tak, ako mu káže jeho ideová konštrukcia.

Zmysluplné čítanie najnovšieho Solženicynovho diela nie je možné bez pochopenia širšieho spoločenského rozmeru ústrednej témy – tzv.

židovskej otázky v Rusku a ZSSR, jej vnútorných a vonkajších súvislostí, bez uvedomenia si, do akého spoločensko-politického a ideového kontextu kniha zasiahla. Ide o kontext polstoročného povojnového vývoja, prežívaného niekoľkými generáciami. Tvorilo ho množstvo faktorov a udalostí – politika sovietskeho štátu voči Židom, antisemitizmus (štátny a „ľudový“) na pozadí oficiálne hlásaného socialistického internacionalizmu, exodus Židov (najmä do Izraela, ale aj do USA a západnej Európy), protizraelské a proarabské smerovanie zahraničnej politiky ZSSR, antisemitizmus ako ideové zdôvodnenie nepriateľského postoja voči Židom, gorbačovská perestrojka a pluralizácia spoločnosti, zmena štátnej politiky voči židovskému obyvateľstvu, politické etablovanie antisemitizmu v podobe rôznych hnutí a spolkov. Židovská problematika od začiatku 90. rokov 20. storočia prestáva byť v Rusku tabuizovaná, stáva sa predmetom otvorenej verejnej debaty. Šírka pozícií jej aktérov je pritom prakticky neobmedzená – od otvorene rasistických a antisemitických až po filosemitské a sionistické.

Zatiaľ čo na začiatku 20. storočia žilo v cárskom Rusku 6 miliónov Židov, dnes ich v Ruskej federácii žije menej ako 1 milión. V 90. rokoch dochádza v Rusku k vzostupu židovského kultúrneho, náboženského a celkového spoločenského života. Dnešná židovská komunita je poznačená silnou kultúrnou a jazykovou asimiláciou a sekularizáciou, výraznými emigračnými náladami a z roka na rok klesajúcou početnosťou. Zároveň však je viditeľné zastúpenie Židov v niektorých segmentoch spoločnosti (najmä medzi vedcami, umelcami, intelektuálmi, najnovšie aj podnikateľmi). Diskusie o mieste a úlohe Židov v súčasnej ruskej spoločnosti celkom logicky nadviazali na niekdajšie „historické“ spory. A práve do tohto kontextu zasiahol Solženicyn svojou novou knihou.

V prvej časti sa spisovateľ venuje rusko-židovskému spoložitíu od roku 1795 do roku 1917, druhá časť je venovaná sovietskemu a ranému post-sovietskemu obdobiu (1917 – 1995). Podľa Solženicyna sa „prvé skrivenie ruského a židovského osudu“ datuje rokom 1772. Vtedy sa uskutočnilo prvé rozdelenie Poľska, keď Rusku pripadlo územie dnešného Bieloruska a s ním aj stotisíc Židov. V roku 1795 pod ruskú správu prešlo aj židovské obyvateľstvo značnej časti Poľska a Litvy. V priebehu nasledujúcich desaťročí sa Rusko pokúšalo s touto novou skutočnosťou nejakým spôsobom vysporiadať. Opisuje snahy ruského štátu regulovať alebo priamo meniť spôsob obživy a osídlenia Židov, realizovať projekty zamerané na ich presídľovanie do iných oblastí, poukazuje na konštantný odpor Židov voči týmto projektom.

Zoči-voči známym a nepopierateľným faktom je vášnivý ruský vlastenec Solženicyn nútený konštatovať neúspech úsilia ruskej vlády vyriešiť „židovskú otázku“, musí uznať aj diskriminačný charakter politiky ruskej monarchie voči Židom (napríklad existenciu rôznych obmedzení – pohybu, štúdia, výkonu povolania apod.).

Solženicyn tvrdí, že sa pokúša posúdiť skúmanú otázku v historickom, politickom, kultúrnom a aj každodennom kontexte, nie však v kontexte metafyzickom, a to výlučne v Rusku, nie v iných krajinách.

Marc Chagall, Štipka šňupacieho tabaku, 1912

Viditeľnou slabinou Solženicyna je však to, že neanalyzuje hlbšie spoločenské príčiny toho, čo sa vo vzťahoch medzi ruským štátom a Židmi odohrávalo. Zjavne si neuvedomuje zhubnosť vládnej politiky, spočívajúcej v primitívnom sociálnom inžinierstve. Ruský štát sa totiž fakticky usiloval urobiť zo Židov Nežidov – povzbudzoval ich konverziu na pravoslávie, vysídľoval ich na vidiek, do oblastí, kde predtým nikdy nežili, s cieľom urobiť z nich roľníkov. Práve tu sa ukazuje obmedzenosť Solženicynovho organického chápania vývoja spoločnosti, keď na jednej strane volá po organickom živo-

Ako sa očakávalo, druhý zväzok vyvolal nemenej búrlivé reakcie ako zväzok prvý. Po jeho prečítaní človek môže nevdok nadobudnúť dojem, že sa Solženicyn veľmi nenamáhal, aby sa vyhol prípadným obvineniam zo zámernej jednostrannosti až antisemitizmu. Skôr naopak. Selektívnosť pri výbere zdrojov je tu ešte zjavnjšia, pripisovanie takmer fatálneho významu etnickému pôvodu tých, ktorí vyvolávajú u autora nevoľu svojimi názormi alebo skutkami, je ešte okatejšie. Miera zovšeobecnenia je pritom často až šokujúca. Ruská monarchia je minulosťou, a tak všetko a najmä všetci, čo

Na jednej strane popredný ruský spisovateľ poukazuje na rôzne nespravodlivosti páchané na Židoch, na druhej strane hľadá zdôvodnenie týchto nepravostí a tvrdí, že všetky tieto nepravosti sa dali obísť pomocou rôznych výnimiek a vývoj vlastne smeroval vždy k lepšiemu.

te Rusov, no vo vzťahu k Židom už nie je taký dôsledný. A keďže sú preňho Židia neorganickým prvkom v ruskej spoločnosti, svojou podstatou neorganický zásah ruskej vlády do židovského prostredia absolútne prehliada.

Na jednej strane popredný ruský spisovateľ poukazuje na rôzne nespravodlivosti páchané na Židoch, na druhej strane hľadá zdôvodnenie týchto nepravostí a tvrdí, že všetky tieto nepravosti sa dali obísť pomocou rôznych výnimiek a vývoj vlastne smeroval vždy k lepšiemu. Podľa neho v Rusku nedochádzalo k prenasledovaniu Židov, ale iba k ich obmedzovaniu. Židom v Rusku sa žilo ťažko, no vraj nie až tak neznesiteľne, ako uvádza židovská alebo filosemitská liberálna literatúra.

Hoci druhý zväzok Solženicynovho diela nemá nijaký podtitul, ktorý by ho odlišoval od zväzku prvého, pokojne by sa mohol volať Spoložitie Židov so sovietskou mocou. Chronologicky sa začína Februárovou revolúciou 1917, pokračuje Októbrovým prevratom 1917 (tak označuje to, čo v komunistickej historiografii bolo desaťročia zapísané ako Veľká októbrová socialistická revolúcia), občianskou vojnou, porevolučnou emigráciou, NEP-om, stalinskými tridsiatymi rokmi (predovšetkým gulagom), vojnou s Nemeckom, povojnovými turbulenciami – od činnosti Židovského antifašistického výboru cez vznik židovského štátu v Palestíne až po Stalinovu smrť a končí napokon vplyvom víťazstva Izraela v šesťdňovej vojne roku 1967 na proces sebauvedomenia sovietskych Židov, ich – ako píše – rozchodom s komunizmom a exodom do Izraela a na Západ.

sposobili túto – z pohľadu Solženicyna – nenapraviteľnú tragédiu, sú hodní otvoreného zatracovania. Bolo by asi nespravodlivé podozrievať spisovateľa z viery v primitívne antisemitické sprisahanecké teórie, no milovníci tohto typu interpretácií moderných dejín určite nájdu v druhej časti Solženicynovho diela zopár „argumentov“ v prospech správnosti svojich myšlienok, najmä dlhé zoznamy židovských mien bolševických vodcov a vedúcich činiteľov represívnych zložiek komunistickej moci. Nech už zámer popredného spisovateľa bol akýkoľvek, záver, ku ktorému môžu dospieť čitatelia po prečítaní predmetného textu, je zrejmej: ruskí Židia neurobili tu najsprávnejšiu voľbu, pridali sa k revolúcii a k bolševikom a tým sa nemalou mierou pričinili o najväčší historický kataklizmus Ruska. A že bez ich účasti by revolúcia nebola až taká krutá.

Názory na najnovšiu Solženicynovu prácu môžu byť rôzne. Jej hlavným poslanstvom (je otázne či zamýšľaným) je poznanie, že rusko-židovské spoložitie sa nevydarilo. Ako písal pomerne často v Solženicynovej knihe citovaný historik Julij Gessen: „Cárske Rusko sa snažilo vykoristiť Židov zo svojho organizmu.“ Bolo ochotné uznať Židov za svoju organickú súčasť iba za podmienky, že prestanú byť Židmi. Sovietska moc v značnej miere na túto líniu nadviazala. Jeden z početných recenzentov Solženicynovej knihy, reagujúci na jej názov, dal svojej recenzii titulok Samota vo dvojici. Zdá sa, že viac vystihol realitu než autor knihy Dvesto rokov spolu.

Grigorij Mesežnikov

Rovný chrbát a zloději kostí

a najrozšírejších zdravotných problémov a hneď po prechladnutí je to druhý najčastejší dôvod návštevy u lekára. Ba dokonca sa predpokladá, že počet osôb trpiacich bolesťami chrbta ešte porastie! Tak kto by chcel do takejto „európskej partie“ naozaj patriť natrvalo?

Napriek existencii nespochybniteľných akademických kapacít v medicínskych odboroch, ktoré sa spoľahlivému fungovaniu chrbtice slovenského obyvateľstva venujú so striedavými úspechmi, ako aj prítomnosti nezanedbateľných praktikov, alternatívnych liečiteľov a iných subjektov, starajúcich sa o to, aby oporný stĺp ľudského tela vydržal pri zachovanej pôvodnej kvalite všetky zničujúce náporu a nástrahy civilizovaného sveta, vysoké percento obyvateľstva verí „len sebe“ a chce poznať to najlepšie aj iným spôsobom. V tejto rozsiahlej skupine sa často nachádzajú jedinci s najrozmanitejšími negatívnymi skúsenosťami, ktoré získali počas liečby svojho pohybového systému, prípadne sa po unáhlenom akceptovaní manipulačných zásahov rozličných pseudozdravotníkov bez predchádzajúceho odborného vyšet-

nie sú prístupné bežne používaným tréningovým a terapeutickým technikám a ich činnosť si väčšina pacientov, ale ani veľa odborníkov – trénerov, lekárov či fyzioterapeutov – vlastne nevedomuje. Pritom práve táto skupina svalov je zodpovedná za zdravý telesný vývoj človeka od detstva až po dospelosť – harmonický rozvoj jeho postavy, proporcionality, správne držanie tela a efektívnosť pohybov i výkonnosti. S tým všetkým súvisí svalový korzet chrbtice, jej správne postavenie a pohyblivosť. Originálna metóda tréningu hlbokého svalového stabilizačného systému od nemeckého cvičiteľa J. H. Pilatesa (1880 – 1967) sa ujala najprv u profesionálnych tanečníkov, ale dnes je neoddeliteľnou súčasťou posilňovania, prevencie poškodení a liečby pohybových systémov pre všetky vekové skupiny pacientov. Správne držanie tela a stabilizovaná postava sú totiž základom pre dobrú fyzickú výkonnosť, ako aj zníženie rizika vzniku trvalých poškodení súčastí oporno-pohybového systému, akými sú chrbtica, kĺbové spojenia v oblasti panvy, rozličné svalové štruktúry – špeciálne v oblasti slabín a podobne.

Napriek existencii nespochybniteľných akademických kapacít v medicínskych odboroch, ktoré sa spoľahlivému fungovaniu chrbtice slovenského obyvateľstva venujú so striedavými úspechmi, ako aj prítomnosti nezanedbateľných praktikov, alternatívnych liečiteľov a iných subjektov, starajúcich sa o to, aby oporný stĺp ľudského tela vydržal pri zachovanej pôvodnej kvalite všetky zničujúce náporu a nástrahy civilizovaného sveta, vysoké percento obyvateľstva verí „len sebe“ a chce poznať to najlepšie aj iným spôsobom.

renia stali čakaťmi na invalidný vozík. Rozhodli sa teda vziať opraty do vlastných rúk a hľadať oporu a návod nielen u lekára-špecialistu a na konci svojho zatiaľ nepostihnuteľného ramena, ale aj v príslušnej literatúre.

Knižkupectvá sú síce presýtené najrozličnejšou zdravotníckou literatúrou, ale kvalitné špecializované príručky, ktoré smerujú k skutočným inštrukciám a informáciám o budovaní správneho oporného stĺpu tela a jeho udržiavaní, sú pomerne vzácné. Do úvahy treba totiž vziať aj druh používaného výkladového jazyka – napriek nespochybniteľnej odbornosti musí byť zrozumiteľný pre všetky možné inteligentné a sociálne vrstvy. Tento druh beletrizácie odbornej problematiky však býva často veľkým úskalím a výsledok sa ocitne v prázdne.

Pomerne solídny obraz v kočke podáva zrozumiteľne napísaná publikácia anglického profesora Malcolma Jaysona Bolest zad. Ide však skutočne len o názorný prehľad, ktorého hlavný význam tkvie vo farebnosti a stručnosti. A navyše – ide o anglické reálie, hoci prekladateľ sa snažil pretransformovať text v rámci možnosti aj na nám pomerne blízke české pomery. Aktívnejší záujem čitateľa a potenciálneho samoliečiteľa uspokojí skôr výpravnejšia knižka americkej odborníčky na rekondičnú terapiu Alycey Ungarovej Pilatesove cvičenia. Autorka postupne prezrádza, že moderné kondičné, ale aj rehabilitačné a regeneračné cvičebné zostavy sú spravidla zamerané na veľké „viditeľné“ svalové skupiny. Menšie, hlboko uložené dlhé a ploché šťhle svaly, súborne označované ako hlboký svalový stabilizačný systém,

čienami oboznámiť alebo ich aktívne vykonávať – je pre lekára, fyzioterapeuta, trénera i aktívneho pacienta.

Pri prehliadaní regálov kníh som si spomenul aj na inú správu, ktorá ma už úplne „dorazila“. Dramaticky nám reďnú kosti! Zvetrávajú! V Európskej únii sa objaví každých 30 sekúnd zlomenina kosti súvisiaca s ich preriedením, osteoporózou. Riziko zlomeniny bedrového kĺbu je u žien v priemere vyššie než riziko rakoviny pľúc, maternice alebo vaječníkov, u mužov je toto riziko vyššie ako riziko rakoviny prostaty. Aj táto záležitosť súvisí s prebiehajúcim eskalovaným vývojom. Osteoporóza alebo „tichý zloděj kostí“ totiž miluje všetky výdobytky civilizá-

roch a nemusíme nikam chodiť. A na to slúži kniha o cvičeniach pre pevné kosti.

Ako druhý diel k tejto knižke sa dá využiť iná jedinečná publikácia, tento raz od slovenských autorov – rehabilitačného lekára Júliusa Kazimíra a cvičiteľky-fyzioterapeutky Ivany Polákové S loptou proti osteoporóze (cvičenie na každý deň). Tá ponúka inštruktáž pre ešte aktívnejšiu prevenciu osteoporózy v domácich podmienkach. Autori prinášajú vypracovaný preventívny systém každodenných domácich cvičení s elastickou fitloptou, ktorá má protišmykovú úpravu. Cvičenie s veľkou fitloptou sa v posledných rokoch stáva aj u nás súčasťou život-

Podľa prieskumu Európskej nadácie na zlepšenie životných pracovných podmienok ľudia na Slovensku patria medzi najväčších kritikov v únii. O sebakritike sa v prieskume nepíše, tá sa pravdepodobne ťažšie hodnotí. Možno aj bez štatistických výsledkov však vieme, že zvyčajne sa skôr ako sebakritike venujeme sebaľútosti.

cie a raduje sa z našej nepohyblivosti. Sedavé zamestnania, eskalátory, výťahy, pohodlné autá i diaľkové ovládače a z toho vyplývajúci minimálny pohyb „po vlastných“ – to všetko stojí na jej začiatku a postupnom vývoji zvetrávania postavy.

Pre tento problém nám knižky ponúkajú riešenie v nácviku prevencie príjemným viacrozmerým cvičením. Anglické autorky, výskumné pracovníčky a klinické cvičiteľky Joan Basseyová a Susie Dinanová ponúkajú praktický a bezpečný program cvičení pre ženy každého veku (použiteľné aj pre mužov!) v zaujímavo vypravenej publikácii Cvičenie na pevné kosti. Jej hlavnou prednosťou je absolútna zrozumiteľnosť a skvelá fotografická inštruktáž techniky cvičení. Rovnako tak moderná architektúra knihy, ktorá jej pomohla do sveta v podobe stolového kalendára, prispieva k atraktivnosti a podieľa sa na praktickosti použitia, ktorá býva niekedy problémom. V úvode každého cvičenia sú popísané pokyny s jednoduchými postupnými krokmi, ku ktorým sa pridávajú obrázky na každej ďalšej strane. Podoba stolového kalendára pomáha cvičiacemu, aby na inštruktáž počas cvičenia videl a cviky správne vykonával. Okrem ochrany pred osteoporózou pomáhajú ilustrované cviky získavať pevnejšie svaly, ladnejšiu postavu, lepšie držanie tela a dobrú rovnováhu. Nie každý má na pohybovú aktivitu dostatok času a možnosti – najmä ak musí hľadať pre ňu priestor mimo svojho bydliska. Preto je svojím spôsobom ideálne, ak sa dá vykonávať dostatočná pohybová aktivita tohto typu v domácich priesto-

roch a nemusíme nikam chodiť. A na to slúži kniha o cvičeniach pre pevné kosti. Ako stoličku používajú fitloptu žiaci v triedach i manažéri, ktorí trpia bolesťami chrbtice. S fitloptou získavajú motiváciu a chuť do cvičenia aj tí, ktorých si nezískali klasické rehabilitačné programy. Publikácia obsahuje popis domácej zostavy cvičení na každý deň. Má tri časti – rozcvičku, hlavnú časť a relaxačný záver. Jednotlivé cviky pre lepšie pochopenie pekne ilustruje cyklus farebných fotografií so zrozumiteľnou metodickou prílohou. Knižka sa tak môže stať súčasťou každej domácnosti ľudí, ktorí chcú mať dobrú fyzickú aj psychickú kondíciu, lepšiu ohybnosť, svalovú silu a koordináciu. Sformujú si postavu, odstránia nadbytočné kilogramy, ale najmä – aktívnym prístupom k vlatnému zdraviu môžu významne znížiť riziko vzniku osteoporózy.

Podľa prieskumu Európskej nadácie na zlepšenie životných pracovných podmienok ľudia na Slovensku patria medzi najväčších kritikov v únii. O sebakritike sa v prieskume nepíše, tá sa pravdepodobne ťažšie hodnotí. Možno aj bez štatistických výsledkov však vieme, že zvyčajne sa skôr ako sebakritike venujeme sebaľútosti. Rovný i pružný chrbát a ochranu pred zlodějmi kostí držíme zväčša vo vlastných rukách. A začať môžeš trebárs tým, že pešo prejdeme pár ulíc do najbližšieho väčšieho kníhkupectva a návod na prevenciu si po zakúpení nielen prinesieme domov, ale začneme sa podľa neho aj správať. Napokon – rok 2005 vyhlásila OSN za Svetový rok športu...

Pavel Malovič

Vizualizácia Maro

- ▲ Joan Basseyová, Susie Dinanová
- ▲ Cvičenie na pevné kosti
- ▲ Preklad Helena Galanová
- ▲ Ikar 2004
- ▲ 96 strán
- ▲ 349 Sk

- ▲ Alycea Ungarová
- ▲ Pilatesove cvičenia
- ▲ Preklad Anna Ostrihoňová
- ▲ Ikar 2003
- ▲ 176 strán
- ▲ 299 Sk

- ▲ Július Kazimír, Ivana Poláková
- ▲ S loptou proti osteoporóze (cvičenie na každý deň)
- ▲ Layla 2002
- ▲ 33 strán
- ▲ 80 Sk

- ▲ Malcolm Jayson
- ▲ Bolest zad
- ▲ Preklad Jan Pařízek
- ▲ Grada 2001
- ▲ 80 strán
- ▲ 286 Sk

Keď som si prečítal októbrovú správu Európskej agentúry pre bezpečnosť a zdravie pri práci, ktorá priniesla informácie, že bolesti chrbta postihnú minimálne jedenkrát v živote šesťdesiat až deväťdesiat percent pracujúcich Európanov, uvedomil som si, že proklamovaný vstup do Európy majú mnohí z nás už dávno za sebou. Podľa bolestí chrbta tam vošli už v minulých životoch i režimoch, dokonca možno viacnásobne. Premýšľajúc nad týmto faktom, si musím položiť aj bolestivú otázku – prečo väčšinu z nás ten prekliaty európsky chrbát trápi vlastne stále? Je to daň za to, že sme boli Európanmi už vtedy, keď sa to ešte nenosilo? Nie je to preto, že sme boli a zostali príliš ohybní a následne často „zaseknutí“, ale nie rovni a pružní? Alebo boli tie chrbty príliš tvrdé a zostali také...? Alebo, alebo...

Tlejúce znepokojenie, ktoré však nezriedka prechádza do depresívnych vln sprevádzaných absolútnou nečinnosťou pre bolestivý diskomfort, nepoteší ani údaj, že v celosvetovom meradle ide o jeden z najbežnejších

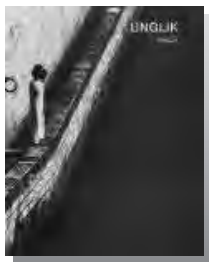

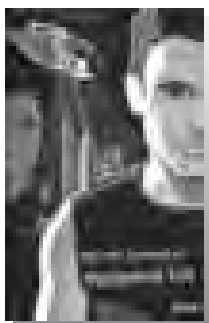
Malý pohyb v stagnácii

- ▲ Tomáš Horváth
- ▲ Antikvariát
- ▲ L.C.A. 2004
- ▲ 171 strán
- ▲ 249 Sk

- ▲ Balla
- ▲ Unglik
- ▲ L.C.A. 2003
- ▲ 127 strán
- ▲ 199 Sk

- ▲ Michal Hvorecký
- ▲ Posledný hit
- ▲ Ikar 2003
- ▲ 224 strán
- ▲ 199 Sk

Slovenská literatúra je už dlhší čas nehybná, v polohe mŕtveho chrobáka, tak pred krátkym časom (9. októbra 2004 v denníku Pravda) odpovedal spisovateľ Daniel Hevier na otázku, či je slovenská literatúra v kríze. Rovnako Daniel Pastirčák nevidel situáciu inak, ibaže podľa neho kríza v slovenskej literatúre, rovnako ako v západnej kultúre, momentálne nie je, keďže „kríza môže nastať iba za predpokladu, že sa niečo deje, že o niečo ide, že je o čom viesť spor a utvárať si úsudok“. Nič také sa však, odpovedal Pastirčák, nekoná. Hovorí sa dá nanajvýš o „zabávaní sa na vlastnej prázdnote“.

Nehybnosť a prázdnota – to sú potom slová, ktoré majú charakterizovať súčasnú slovenskú literatúru. Žiadna novinka, pretože o znehybnení tu už kedysi – a ani nie tak dávno – bola reč: v roku 1999 písal Pavel Matejovič v súvislosti so slovenskou literatúrou deväťdesiatych rokov o pocite nehybnosti, vyčerpania, sterility a rezignácie... (RAK, roč. 4, 1999, č. 1, s. 46 – 48.) A Peter Zajac, odkazujúc na Matejoviča, vysvetľoval tento stav znehybnenia názorom Eduarda Beaucompa o spomalenom či dokonca úplne zastavenom tempe vývoja v posledných dvoch poavantgardných desaťročiach (Host, 2001, č. 5, s. 82). Je teda proces znehybnenia naozaj jedinou charakteristikou, ktorá sa na súčasnú literatúru dá použiť?

Myslím si, že dnešná slovenská literatúra je skôr vo fáze hľadania a generáčnej výmeny než totálneho, všetko prenikajúceho zmeravenia, hoci stav istej stagnácie tu bez pochyb je. Mladí autori sa pohybujú v úplne iných rámcoch ako ich starší kolegovia. Pri slove generácia im naskakuje husia koža a pod literatúrou si predstavujú predovšetkým hru. Preč sú časy, keď literatúra znamenala predovšetkým váhu slova. A vlastne – dnes sa už ani veľmi nehovorí o literatúre, ale viac o písaní.

Noví debutanti necítia potrebu argumentovať na starší domáci kontext, zaraďovať sa doň či vymedzovať sa voči ne-

mu – či už polemicky, alebo parodicky. Práve naopak: svojimi dielami priam manifestujú svoju individualitu a nezaradenosť. Ostentatívne dávajú najavo antipatie ku generačnému zaškatulkovaniu či deklarovanému skupinovej príslušnosti – naposledy mala chuť na niečo podobné azda tzv. barbarská generácia začiatkom deväťdesiatych rokov, no bývalí barbari (Zbruž, Bielik, Litvák, Turan, Kolenič) sú dnes vekovo i záujmovo už niekde inde. Navyše, z pohľadu dnešnej mladej literárnej kritiky (Jaroslav Šrank) táto tzv. barbarská generácia ani nie je „generáciou v zmysle monolitného mladého prúdu“, ale len „eufemizmus alebo čosi ako pomenovanie na truc“ (Romboid, roč. 37, 2002, č. 3, s. 10).

Kolektívne vystúpenia a kolektivistické tendencie a koncepcie sa jednoducho stali minulosťou – dnes možno uvažovať skôr o pragmatických príležitostných zoskupeniach okolo konkrétnych edičných podujatí (literárne súťaže a následne vydávané zborníky – súťaž o najlepšiu poviedku) či okolo jednotlivých časopisov a vydavateľstiev (časopisy RAK, Romboid, Vlna, 3/4 revue, vydavateľstvá L. C. A., Drewo a srd a i.). V kurze sú individualita a jedinečnosť – a tento moment je aj samostatným motivickým okruhom mladej prózy. Zo žánrového hľadiska prevláda poviedka, románové pokusy sú ojedinelé, a ak sa aj v ostatnom čase vyskytli, výsledok nebol ani veľmi úspešný, ani presvedčivý.

Individuálna tvorba má však napriek proklamovanému individualizmu zjavné spoločné črty. Výrazový register mladej literatúry nie je totiž až natoľko výrazne diferencovaný, aby sa nedalo hovoriť o hlavných prúdoch a základných vývinových črtách. Vo všeobecnosti prevláda príklon k ironickému gestu, recesii a hravosti, zreteľné je prepájanie sveta reality a fantázie s vyústením do neočakávanej a šokujúcej pointy a prevracanie a relativizovanie tradičných hodnôt a hodnotových rámcov. Ďalšími charakteristikami sú dôraz na subjekt, deštrukcia príbehu a hľadanie jeho novej podoby, zvýraznená pozícia rozprávača, miešanie žánrov, intertextuálnosť, fragmentárnosť, torzovitosť. Dôraz na subjekt je však mnohokrát len eufemistickým pomenovaním prepätého egotizmu. Mnohé texty pôsobia chladne a vykalkulovane, stráca sa z nich citovosť a presvedčivá zážitkovosť.

Mladých autorov láka v prvom rade vymyšľanie a predvádzanie vlastnej hravosti – zdôrazňuje sa experimentovanie (spojené s rozbiťmami a novým konštruovaním príbehu) a moment hry (s čitateľom, rozprávačskými kategóriami, na úrovni kompozície, fabuly atď.). Oblúbeným kľúčom je tematizovanie momentu písania – komentovanie vlastného písania, písanie o písaní, vlastná sebareferenčnosť. Tvorba je chápaná ako konštruovanie, ako intelektuálna zábavka, v rámci ktorej sa predvádzajú možnosti a variácie, ponúkajú sa alternatívne riešenia. Opakovane využívaným prvkom je motivické reťazenie. Stabilné miesto patrí metatextovým a intertextuálnym odkazom. Do popredia sa dostáva uvoľnenosť: fantázia má v ironicko-recesivnej línii nábehy až k istej bezbrehosti. Do parodicko-anekdotického pôdorysu patria anekdoty založené na jazykovej komike a parodovanie a prelínanie žánrov. Vedomé spisovateľské ambície a literárne školenie sa však vo viacerých prípadoch

Mladí autori sa pohybujú v úplne iných rámcoch ako ich starší kolegovia. Pri slove generácia im naskakuje husia koža a pod literatúrou si predstavujú predovšetkým hru.

Tomaso Gras, Piazza Re Enzo

stali skôr brzdou ako motorom: snaha písať literatúru s veľkým L mladých autorov často zbytočne zväzuje a robí neprirodzenými. Experimentuje sa ani nie tak v mene hľadania nových možností umeleckej imaginácie, ako skôr v mene predvádzania vlastnej originality a autorskej nekonvenčnosti. Čo sa týka tém, dominuje osamelosť. Jej podoby sú pritom rôzne – od extrémnosti po reflexívnosť a psychologický ponor. Prevláda paranoidný strach, autistické stavy, citový deficit...

Z autorov, ktorí debutovali v deväťdesiatych rokoch, sa postupom času vyprofilovali viaceré autorské stálice. Ide najmä o trojicu Tomáš Horváth, Vladimír Balla, Michal Hvorecký, pričom každý z nich má výrazne vyhraný a osobitý rukopis.

Tomáš Horváth (1971) prepája vo svojom písaní (ktoré niektorí kritici vnímajú iba ako viac-menej technickú záležitosť) profesionálne literárne školenie s vlastnou čitateľskou záľubou poklesnutých žánrov. Jeho šesť zbierok krátkych próz (Akozmia, 1992; Niekoľko náhlych konfigurácií, 1997; Vražda marionet, 1999; Zverstvo, 2000; Divák, 2002; Antikvariát, 2004) predstavuje typ „neosobného“ písania s akcentom na tézu, že autor ako inštitúcia je mŕtv a suverénita patrí slovu. Svoju autorskú stratégiu založil na intertextuálnosti a intelektuálnej hre, v rámci ktorej sa v priestore literárneho diskurzu novým spôsobom využívajú žánrové a štýlové postupy tzv. nízkej literatúry (klasická detektívka, dobrodružný a kriminálny príbeh, gotický román a i.) a populárnej kultúry (akčný film, počítačové programy), a to v podobe parafrázy, napodobneniny, imitácie (pseudozáre). So zreteľným parodicko-ironickým a mystifikačným odstupom preberá konštrukcie, obraznosť i slovnú zásobu týchto žánrov, aby ich vzápätí konfrontoval konštrukciami a výrazmi odlišnej významovej úrovne (literárna teória, filozofia). Dôležité miesto patrí sebareferencii, tematizácii písania a epických kategórií, opakuje sa motív vytvárania a generovania textu, princíp kombinatoriky a cyklickosti. Horváthove prózy simulujú príbehy s tajomstvom, no ostávajú otvorené a významovo neurčité, prevláda v nich absurdita a iracionalita. Pocity kulisou sú znepokojivé, napäté, vzrušené a paranoidné stavy postáv.

Vladimír Balla (1967), vystupujúci

pod literárnym menom Balla, rozvíja od svojho knižného debutu Leptokaria (1996, druhé doplnené vydanie 2000) jedinou tému – je ňou bytostne pociťovaná heideggerovská existenciálna úzkosť a strach z bytia vo svete, ktorý je plný absurdity a vonkajšieho nepriateľstva. Pridruženým motívom je ne/schopnosť komunikácie a osamelosť chápaná ako jediný priestor autenticity, keďže aj stav milostného splynutia

nezvládnutom) románe Posledný hit (2003). Pre všetky tri knihy je pritom spoločné, že charakteristiky dnešného životného štýlu mladých ľudí („nezáujem o politiku, všeobecný konzum a vzývanie populárnej kultúry“) Hvorecký zasadzuje do bližšie neurčenej budúcnosti, kde ich prostredníctvom zveličení a ironie dovádza do absurdity, ktorá sa z pohľadu literárnych postáv stáva zdrojom životu nebezpečných si-

Vedomé spisovateľské ambície a literárne školenie sa však vo viacerých prípadoch stali skôr brzdou ako motorom: snaha písať literatúru s veľkým L mladých autorov často zbytočne zväzuje a robí neprirodzenými.

je len tzv. dvojsamelosťou (označenou termínom die Zweisamkeit). Z tohto tematického rámca vychádzajú všetky nasledujúce Ballove zbierky próz (Outsideria, 1997; Gravidita, 2000; Tichý kút, 2001; Unglik, 2003), ktoré sa vzájomne pripomínajú a podobajú. Ide v nich o manieristické chronické rozpisovanie niekedy až paranoidných stavov existenciálnej úzkosti v kontexte fragmentárne naznačovaného príbehu, s využitím intertextuálnych odkazov, parafrázy, ironie a paródie. Keďže harmónia je pre dnešného postmodernistu už len archaizmom a anachronizmom, dominuje vnútorný chaos a rozklad. Ballov literárny protagonista si priam skleníkovo pestuje svoj egoizmus a individualizmus. Život je pre neho absurdný, je to priestor psychických tráum, fyzického utrpenia a desu, plný nespĺnených nádejí a sklamaní. V Ballových poviedkach nemajú miesto sugestívne vzájomné vzťahy, vždy je to o tom, že človek napokon ostáva sám. Fantázia – absurdná, miestami až patologicky vystupňovaná – nie je stavom uvoľnenia, ale prednostne situáciou ohrozenia, takže iba rozširuje priestor pre ďalšie psychózy.

Michal Hvorecký (1976) sa od svojho debutu v roku 1998 vyprofiloval ako prozaik s témou životného štýlu mladej generácie. Kým poviedky debutovej zbierky Silný pocit čistoty sú typovo blízke žánru sci-fi a cyberpunk, ďalšia kniha Lovci & zberači (2001) sa hlási k popkultúre. V oboch knihách však Hvorecký rozvíja a obmieňa svoju víziu skutočnosti. Kým v prvotine to bol obraz človeka na okraji spoločnosti, v druhej zbierke ide najmä o svet ovládaný komerciou, reklamnými kampaniami, konzumom, masmédiami a nadnárodnými korporáciami. Pri tejto téme ostáva Hvorecký aj vo svojom (značne

tuácií. Modelovými fenoménmi sú pre neho televízne situačné komédie, modeling, hypermarkety, pouličné hudobné megapodujatia. V takomto kontexte píše o programových manipuláciách, o manipulovaných a manipulátoroch, o konfrontácii autentickej životnej skúsenosti s virtuálnou realitou mediálneho sveta. Ak v konzumnej spoločnosti platí, že myšlienky jestvujú iba ako formuly, aby sa zákazník nemusel namáhať, Hvorecký takéto formuly a podtexty dešifruje a ilustruje príbehom, sám pritom využívajúc komerčné stratégie a postupy. Rétorika masovej kultúry je súčasťou jeho textov, ibaže v nových súvislostiach, v rámci intelektuálnej hry a reflexie sa stavia do nového svetla – je ironizovaná a spochybňovaná. Slabinou však je, že hranica medzi týmito dvoma polohami sa časom stráca, čo vlastne tiež spôsobuje, že z hľadiska nových impulzov bol najprínosnejším Hvoreckého debut, jeho nasledujúce knihy sú skôr literárne sterilnou premyslenou stratégiou.

Spektrum mladej literatúry je však oveľa širšie, než naznačila táto krátka charakteristika poetiky troch najvyhranenejších a z istého pohľadu možno najpríznačkovejších autorov. Vyprofilovaný spôsob písania majú i ďalší: Jana Beňová, Peter Macsovszky, Pavol Rankov, Viliam Klimáček, Jana Juráňová, Eman Erdélyi a Marek Vadas, Silvester Lavřík. Skúšajú to tiež napr. Mária Kopcsay, Miro Čársky, Peter Pavlac, Peter Krištúfek, Uršula Kovalyk, Monika Kompaníková, Svetlana Žuchová a i. Aj s ohľadom na ich autorské pokusy a výkony nie je potom súčasná mladá slovenská próza až taká nehybná, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať.

Dana Kršáková

Vtipnejší vyhráva...

Michal Švec je ďalším produktom dnes už kultovej poviedkovej súťaže Poviedka a ako mnoho jeho predchodcov po prvom úspechu v spomenutej súťaži aj Švec nesie kožu na trh, a to vydaním debutovej zbierky Príliš málo paranoje.

▲ Michal Švec
▲ Príliš málo paranoje
▲ L.C.A. 2004
▲ 155 strán
▲ 199 Sk

Vo všeobecnosti je síce daná súťaž prínosnou, keďže ide o objavovanie mladých literárnych talentov a azda aj o oslovovanie najmladších čitateľských vrstiev, ale na druhej strane je potrebné prihliadnúť i na to, či vydávanie poviedkových zbierok každému finalistovi nie je nadproduktívne a či všetky texty zahrnuté do zbierky spĺňajú požadovanú kvalitu. K takýmto úvahám vedie i zbierka Michala Šveca, ktorého, žiaľ, stihol osud väčšiny finalistov, ktorých vo viacerých veciach nasledoval.

I Michal Švec porotu zaujal súťažnou poviedkou, čím sa preukázal ako vynikajúci autokritik, ale to väčšinou na zbierku nestačí. Už po prečítaní dvoch-troch poviedok má vnímateľnejší čitateľ dojem, že všetky sú len obmieňaním základnej schémy z prvej poviedky a vydaním samostatnej zbierky dochádza len k replikovaniu prvotného nápadu a k opakovaniu už povedaného.

Autorovú primárnu snahu bolo vyjadriť sa k všeobecne známym, aj keď menej príjemným javom súčasného každodenného života (náštevny Jehovistov, propagačné zázjazydy...), čo sa mu, vďaka vtipnej pointe, na rozlohe jednej poviedky aj darí. Výsledný efekt celej zbierky je však pokazený spomenutou schematickosťou pri výstavbe jednotlivých textov. Z horlivého a zanieteneho odporcu sa stáva rovnako horlivo zanieteny stúpenec

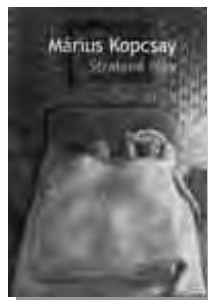
nedobrovoľne upúšťajúci od svojich prvotných ideálov. Schéma viacerých poviedok je zovšeobecnená, čo umožňuje predvídať nielen výstavbu, ale i samotný záver nasledujúcej poviedky, a to vedie ku konštatovaniu, že autor síce zaujal v detailoch, ale celok je diskutabilný.

Ďalšou vecou spájajúcou Šveca s inými mladými debutantmi je snaha vtesnať všetko do jednej zbierky, z ktorej sa potom stáva znáška, síce skvelých nápadov, ale nepatriacich vždy do jedného vreca. U Šveca sa táto snaha „vytárat“ všetko naraz najsilnejšie odráža na jazykovej rovine, najmä v násilnej práci s vtipnými, pokomolenými pomenovaniami (svedkovia Jahodovi a ich časopisy Prebalte sa! A Trápná veža, Strana demokratického teroru s vodcom Močiarom, dezodorant Old Špás či maliar Pablo Blablo) a humornými prirôvaniami, pričom postupujúce čítanie nielenže prináša nudu a stereotypnosť, ale i prítvrdzujúce prirôvanie: „predstavu nenaolejovaného počítačového tlačiarňou“ alebo „rozprával neopísateľným hlasom, čosi, ako keď ukrajujete striebornou dezertnou lyžičkou zo šepotu uragánu“, ktoré by autorovi vystačili na niekoľko zbirokov. Aj keď na jednom mieste sa dočítame nelichotivé priznanie: „došli mi prídavné mená“, už nasledujúce riad-

Z horlivého a zanieteneho odporcu sa stáva rovnako horlivo zanieteny stúpenec nedobrovoľne upúšťajúci od svojich prvotných ideálov. Schéma viacerých poviedok, je zovšeobecnená, čo umožňuje predvídať nielen výstavbu, ale i samotný záver nasledujúcej poviedky, a to vedie ku konštatovaniu, že autor síce zaujal v detailoch, ale celok je diskutabilný.

Predsa len s perspektívou

Súdiac podľa názvov vydaných či pripravovaných kníh, Márius Kopcsay asi nebude žiadny veľký optimista. V roku 1998 debutoval zbierkou krátkych próz Kritický deň, teraz vydal Stratené roky, chystá sa na Zbytočný život... Čas medzi prvou a druhou knihou však určite nebol celkom strategický, pretože Márius Kopcsay ako spisovateľ zjavne pokročil ďalej.

▲ Márius Kopcsay
▲ Stratené roky
▲ L. C. A. 2004
▲ 165 strán
▲ 249 Sk

Jeho dnešný prozaický rukopis je v porovnaní s prvotinou oveľa vyváženejší a vyrovnanější, tiež literárnejší, a iste to nie je iba preto, že v Stratených rokoch sa už obíšiel bez návratov k svojim detským písáčkám alebo bez opory v publicistických vy-

jadreniach. Z hľadajúceho dvadsiatnika sa stal zrelý tridsiatnik, ktorý je však stále rovnako – no teraz už sústredenejšie a koncíznejšie – zaujatý „ťažkopádnymi“, depresívnymi pocitmi a nespokojnosťou so životom ako takým. Jeho literárne postavy si s uvažnosťou pripomínajú vlastnú neschopnosť, neatraktívnosť, sla-

Kopcsayove prózy nie sú založené na experimentovaní či na módnej hre. Sú to pokojne a v podstate tradične rozprávané príbehy a epizódy zo života, v ktorých len občas prekvapí mierny ireálny či absurdný posun.

bosť, citovú osamelosť. Rezignujúco reflektujú – a to už od detstva – „bolestivú prázdnotu holého žitia“, svoje posuny „bližšie k smrti“. Svoj život vnímajú ako prázdny a nudný, v ktorom sa už celé roky niet na čo tešiť a o čo sa zaujímať. Ich detská túžba po ideály sa nespĺnila, žiadna rozprávková premena sa nekonala,

s dospelosťou iba nastúpila tupá každodennosť, okorená pocitmi nenaplnenia a zlyhania. Jednoducho, sú to ľudia „bez nádeje, bez šance, bez perspektívy“. Napriek tomu však Kopcsayova kniha nie je nejaká ťaživá a pochmúrna, ale čítava a vcelku tiež vtipná.

Márius Kopcsay píše o rokoch detstva a mladosti a súčasne o pocitoch dnešného tridsiatnika, so zreteľným autentickým pozadím, no i jasnou mierou literárnej štylizácie. Tieto dve tematické vrstvy – detstvo a súčasnosť – sa u neho striedajú, v niektorých poviedkach dokonca cielene prestupujú a prelínajú. Kopcsay cez svoje postavy spomína na (evidentne vlastné) detstvo a minulosť, vracia sa do čias, keď po uliciach jazdili trabanty, všetky deti v republike sa obliekali rovnako a v rádiu vysielali z košíckého štúdia reláciu Maratón... (nedá sa nič robiť, ale niektoré odkazy tohto typu zarezonujú už iba v generácii „pamätníkov“). Nezaujímajú ho doba, ale subjektívne prežívanie vlastného individuálneho života. Návraty do detstva však automatic-

ky neznamenajú pohľad cez ružové okuliare. Namiesto nostalgických spomienok sa Kopcsayove „detské“ prózy sústreďujú na vecné podanie poväčšine nepríjemných či trápnych zážitkov (alergia, tučnota, výsmech rovesníkov, neúspech v tanečnej, detských strach z „tajomných“ rečí dospelých). Takéto skúsenostné po-

ky sú dôkazom toho, že nie nadhlo. Množstvo z každej strany sa valiacich prirovnaní spôsobuje stratu invencie a šmrncu, ktoré tieto slová mali v prvých poviedkach, pretože i tu platí ošúchaná fráza, že menej je niekedy viac. Na jazykovej rovine sa zo zbierky poviedok stáva zbierka „všehochuti“, v ktorej ťažko oddeliť originálny hlas autora od nánosov cudzích vzorov.

Artistnosti v rovine rozprávača zodpovedá i občasná vykonštruovanosť prehovorov postáv. Napriek tomu, že humorné zveličenie využíva zväčša intelektuálne vyspelá postava, táto postava nikdy nemá takú schopnosť sebareflexie, akú do jej replík vkladá autor v snahe vtipne osviežiť jej prehovor. Preto autentickjšie vyznievajú tie časti, v ktorých je humor využitý v rozprávačských prehovoroch. Vyhnutie sa tejto chybe by nevyvolávalo dojem, že text je len prostriedkom násilného predvádzania vlastnej vtipnosti či pokusom vyhrať súťaž Vtipnejší vyhráva.

Na druhej strane treba uznať, že vtipný jazyk postáv (nebyť neustráženia miery) korešponduje so zveličením zvyrazňujúcim absurditu prežívanej skutočnosti, ktorú práve komolenie mien skutočných reálií malo posunúť do roviny ireálna. V tejto súvislosti stojí za zmienku poviedka V nadživotnej veľkosti, pretože spojenie hyperbolizácie, prehánania a infantility, ktoré charakterizujú túto poviedku, by mohlo byť charakterizácnym znakom celej zbierky.

Komentovaním ľudskej povahy, každodenných a zároveň každému dôverne známych javov zostáva Švecova debutová zbierka, napriek viacerým prešlapom, obdivuhodnou kronikou aktualít, ktorej rozsiahly diapazón najrozličnejších úchyliet nastavuje realite hyperbolou pokrývajúci obraz.

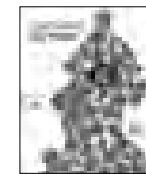
Miriám Suchánková

zadie má potom u dospelých protagonistov pokračovanie v neustálom pripomínaní si vlastnej aktuálnej neúspešnosti (neuspokojivý manželský život, starosti s bytom). Hrdinovia próz nemajú vlastné mená, len charakteristiky, ktoré plnia funkciu mena a z ktorých už na prvý pohľad jasne vystupuje irónia a dešpekt – pričom nejde len o pohrdanie zo strany okolia, ale i o istú sebanegáciu. Umelček, Trtko, Smutný muž či len úplne obyčajný Chlapík sa zamýšľajú nad sebou a nad situáciami, v ktorých sa ocitli, prežívajú svoje nedostatky a sklamanie, ibaže všetko nejakým ticho a nevybojne.

Kopcsayove prózy nie sú založené na experimentovaní či na módnej hre. Sú to pokojne a v podstate tradične rozprávané príbehy a epizódy zo života, v ktorých len občas prekvapí mierny ireálny či absurdný posun, ako je to napríklad v poviedkach Presvedčač či Umelá družica. I tento posun má však za úlohu len jedno: potvrdiť – akoby zvonka a z iného sveta, z inej perspektívy – dominujúci pocit životnej depresie. Hoci jednotlivé prózy sú samostatné, zjavne tvoria jeden celok. Viaceré motívy sa opakujú, postavy vďaka monotematickosti splyvajú, podobnosť sa tak mení na (možnú) totožnosť. Kopcsay, ako skúsený novinár, má vypísaný a štýlovo čistý rukopis, no v jeho zdržanlivom zaznamenávaní malých veľkých trápení to občas zaškripe použitím vulgárnych slov, ktoré – bez ohľadu na reči o funkčnosti a odôvodnenosti – pôsobia rušivo a nadbytočne. To je však len drobná výhrada, celkovo sa jeho Stratené roky (po šiestich rokoch od neveľmi presvedčivého debutu) stali dobre využitou a prozaicky zvládnutou druhou šancou.

Dana Kršáková

JK Bagala uvádza

199 Sk
Tomáš Janovic
Je taký

Pozorný čitateľ ešte dlho bude od údivu otvárať oči nad šarmom, eleganciou a hĺbkou, s akými mu otvára oči Tomáš Janovic. (Daniel Hevier)
Ilustrácie Dušan Polakovič.

249 Sk
(Limitovaná séria kníh s CD 299 Sk)
Kornel Földvári
Svet pre dvoch

(O Lasicovi a Satinskom)
Text Kornela Földváriho považujem za to najpodstatnejšie, čo kedy kto o nás tu na Slovensku napísal. To najpodstatnejšie a myslím, aj najvýstižnejšie. (Milan Lasic)

249 Sk
Tomáš Horváth
Antikvariát

V Antikvariáte číha poviedka, v ktorej je skrytá iná poviedka. Všemocný generatívny program sa rozbehol: čaká na vás deväť miliárd príbehov. Vičie grúlenie, rozpútané vášne, trhlina v dejí...
Ilustrácie Milan Prekop.

249 Sk
Pavol Rankov
V tesnej blízkosti

Tretia zbierka poviedok laureáta Ceny Ivana Kraska a európskej literárnej ceny Premio Jean Monnet.
Ilustrácie Vladimír Popovič.

249 Sk
Laco Kerata
Mám sa...

Zbierka poviedok a miniatúr komediálne až fraškovo vykresľuje absurdné osudy podivuhodných ľudí, ktorí majú svoj nezameniteľný vnútorný svet, sny a predstavy.
Ilustrácie Katka Šlaninková.

249 Sk
Pavol Weiss
Pomsta

Dômyselne vybudovaný príbeh novely zo súčasnosti odhaľuje, kam až môže doviest frustrácia neho jedinca túžba po pomste, i keď ide iba o vyrovnanie sa s obyčajnou neverou.

Koloman Kertész Bagala
L.C.A. Publishers Group
Staromestská 6/D
P.O.Box 99, 810 00 Bratislava 1
Tel.: 02 / 5441 5366
e-mail: LCA@LCA.sk
www.LCA.sk

VLADIMIR NABOKOV
PRIEZRAČNÉ VECI
Preklad Otakar Kořínek
Priezračné veci, jedno z neskorších diel Vladimira Nabokova, sa krúti okolo štyroch návštev hlavnej postavy novely Titusa Osobu vo Švajčiarsku. Prvý raz navštívi Švajčiarsko s otcom, keď má asi dvadsaťdva rokov. Asi po desiatich rokoch sa Osoba, už ako pracovník newyorského vydavateľstva, vyberie do Švajčiarska za „pánom R.“, spisovateľom, ktorý neodovzdal slúbený rukopis. Po ceste sa zoznámia s Armandou Chamarovou. Mesiac pred Armandinou smrťou sa Osobovci vyberú do Európy znovu. Vnoci sa v hoteli stane vražda.

DOUGLAS ADAMS
STOPÁROV SPRIEVODCA GALAXIOU
Preklad Patrick Frank
Arthurovi Dentovi, celkom obyčajnému človečkovi okolia z Anglicka, raz vo štvrtok ráno prídu zdemolovať dom, vraj kvôli stavbe diaľničného obchvatu. Snaží sa tomu zabrániť bojovným políhovaním pred buldozér, no jeden z jeho priateľov, Ford Prefect, ho viac-menej násilu odtiahne do krčmy na tri bleskurýchle pivá, pod zámienkou, že sa blíži koniec sveta. Asi o 12 minút neskôr koniec sveta skutočne nastane.

DOUGLAS ADAMS
REŠTAURÁCIA NA KONCI VESMÍRU
Preklad Patrick Frank
Po výdatnom posilnení na pokraji totálnej skazy všetkého, čo kedy vo vesmíre existovalo, sa hrdinovia chtiac-nechtiac musia znova pusť do pátrania po mužovi, ktorý vládne svetu. Nebude to ľahké. Neprajníci im prichystali množstvo úskokov, pascí a nástrah, do ktorých vedia neomylné padnúť a ešte neomylnjšie – a nečakanjšie – z nich zasa uniknúť.

IAN BURUMA
ZROD MODERNÉHO JAPONSKA
Preklad Mária Terenová
Ak si chcete prečítať nejakú knihu, aby ste porozumeli, prečo je nám Japonsko také nepochopiteľné a cudzie, rozhodne siahnite po Zrode moderného Japonska. Ian Buruma rozoberá najosudovejšie roky japonskej histórie, obdobie dramatických premien, aké prežila máloktorá krajina. V priebehu len o čosi viac než sto rokov sa toto ostrovné cisárstvo pretransformovalo z doby pred industriálnou revolúciou na expanzívnu, militaristickú diktatúru, aby sa napokon vynorilo ako demokracia pseudozápadného štýlu a ekonomické dynamo pod silným americkým vplyvom.

Rečami nič nenarobíš

Po niekoľkých rokoch pravidelného cyklu prednášok pod názvom Slová a činy, ktoré mával v Oxforde, predniesol Austin v roku 1955 dvanásť prednášok na Harvardskej univerzite, ktoré sa – upravené a doplnené o poznámky účastníkov – po prvý raz objavili v knižnej podobe až po jeho smrti v roku 1962.

▲ John Langshaw Austin
▲ **Ako nič robiť slovami**
▲ Kalligram 2004
▲ 183 strán
▲ 199 Sk

Na týchto prednáškach robil to, čo podľa svojich vlastných slov robieval nerád – po prvé, predkladal istý program, teda hovoril skôr o tom, čo by sa malo robiť, než by to priamo robil, a po druhé, prednášal. Treba ho však zrejme brať s rezervou – ako obávaný oponent a ironizujúci kritik sa presadil predovšetkým prostredníctvom prednášok a diskusií. Publikoval málo a aj to zväčša na vyzíadané témy a na podnet niekoho iného. Isté je, že podľa u nás platných kritérií pre habilitačné konanie by na docentúru nemal nárok. Všetky jeho články sa zместili do jednej knihy a aj kniha Ako nič robiť slovami je spracovanou podobou jeho poznámok k prednáškam.

A čo sa týka programovosti jeho prednášok, čitateľ má možnosť veľmi rýchlo zistiť, že Austin nielen predkladá program, ale ho zároveň aj s výnimočnou precíznosťou realizuje.

Počas približne pätnástich rokov po druhej svetovej vojne bol Austin vedúcou postavou širokého a ťažko vymedziteľného prúdu filozofie jazyka a v rámci neho predovšetkým tzv. lingvistickej filozofie. Práve na jeho diela možno demonštrovať zvláštny nepomer medzi ambíciami a dosiahnutými cieľmi, s ktorým sa možno stretnúť najmä vo filozofii: ľudia s ambíciou vysvetliť všetko zväčša nevysvetlia nič. Ak má filozof či špecialista inej vednej disciplíny aspoň na prvý pohľad skromnejšie ambície čo do šírky záberu aj čo do cieľov, dokáže často oveľa viac. Okrem iného dokáže aj objasniť, prečo tá ambicióznjšia skupina filozofov znejasnila a zamotala aj relatívne jasné rozlišovania, vychádzajúce zo zaužívaného spôsobu používania slov. O to, okrem iného, išlo a to sa aj nepochybné podarilo Austinovi.

Ak má filozof alebo vedec ambíciu ponúknuť sémantickú, lingvistickú alebo filozofickú teóriu jazyka, mal by mať jasno aspoň v povahe toho, čo robí. Napríklad, opisuje fakty týkajúce sa bežného jazyka alebo konštruuje teóriu, teda nový jazyk, pomocou ktorého chce skúmať bežný jazyk. Práve nerozlišovanie medzi typ-

mi výpovedí, rečových aktov (ako ich nazýva Austin), nielenže nerieši predošlé teoretické zmätky, ale vedie k ďalším. Je totiž rozdiel medzi tým, keď niečo opisujeme, konštatujeme či tvrdíme, a tým, keď niečo definujeme. K vážnym následkom – prinajmenšom z hľadiska teórie – nepochopenia dôležitosti tohto rozlišovania patrí, že definície, ktoré sú zavedením nového významu príslušného výrazu, sa často zamieňajú s vetami vyjadrujúcimi nový poznatok, s faktovými vetami, a definovanie ako druh rečového aktu zasa s tvrdením. Čo je však pravdivé alebo nepravdivé na novej konvencii? Ilúziu (ktorej zrejme občas podľahne každý, kto z nejakého hľadiska teoretizuje o jazyku) čiže predstavy, že hlavnou úlohou viet, či v lepšom prípade výpovedí, je niečo opisovať, podávať

Práve na Austinovom diele možno demonštrovať zvláštny nepomer medzi ambíciami a dosiahnutými cieľmi, s ktorým sa možno stretnúť najmä vo filozofii: ľudia s ambíciou vysvetliť všetko zväčša nevysvetlia nič.

pravdivý či nepravdivý obraz faktov, nazýva Austin „klamom opisu“.

Tým, že pripomína a opisuje fakty týkajúce sa toho jazyka, ktorým skutočne hovoríme – ponúka Austin jedinečný liek na všetky choroby vyvolané nutkaním nahrádzať „nedokonalé“, „vágne“ výrazy bežného jazyka exaktne definovanými. Tu sa však dostáva ďalej ako väčšina ostatných filozofov jazyka – prekračuje rovinu významu, teda zmyslu a referencie lokučného aspektu výpovede a poukazuje na potrebu úzkostlivo rozlišovať me-

dzi jednotlivými druhmi ilokučných účinností. Inak, milí čitatelia, nedajte sa odradiť trochu nezrozumiteľným slovníkom. Pri čítaní knihy zistíte, že ide o pomerne bežné a samozrejme fakty. Fakty takého druhu, ako je ten, že väčšina našich výpovedí, rečových aktov, nie je pravdivá ani nepravdivá, ale podlieha iným kritériám, kritériám úspešnosti či vydarenosti, resp. neúspešnosti či nevydarenosti a plní úplne iné úlohy, ako je úloha tvrdení, ktoré majú čosi opisovať, zaznamenávať či konštatovať.

Čo si väčšmi ceníte? Veľkolepé, ne-dbanlivo načrtnuté vízie či zložito vykonštruované systémy, alebo trpezlivé upratovanie neporiadku, ktorý – každý po svojom – narobili vo filozofii vizionári a „konštruktéri“?

Kniha Ako nič robiť slovami pravdepodobne sklame tých, čo fandia filozofii a filozofom prvého druhu. Pohľad cez chybné vybrané šošovky alebo do krivých zrkadiel istotne môže byť zaujímavý a môže nám ponúk-

nuť nový pohľad na svet. Patrí však tam, kde sa s ním, v prípade krivých zrkadiel, môžeme najčastejšie stretnúť – medzi jarmočné atrakcie. Kto chce vidieť svet, predovšetkým náš ľudský svet, jasne, mal by si pre lepšiu prehľad najprv poupratovať, a navyše lepšie sa prizrieť jemnému a relatívne dokonalému nástroju – nášmu bežnému, každodennému jazyku a jeho mnohorakým funkciami. Austinove prednášky sú na to ako stvorené.

Dezider Kamhal

Krivolaké cesty poznania

Základným predpokladom autorov knihy je, že dejiny sociológie sú výslednicou mnohotvárného vývoja, ktorým prešiel len západný svet. Ak platí toto tvrdenie, potom medzi základné parametre rovnice historického vývoja sociológie patria kultúrna konfigurácia, ktorá sa jedinečne rozvíjala na európskom kontinente, povaha politickej moci a sociálnych konfliktov, úroveň vedeckého rozvoja, štruktúra školského systému a okrem iného aj povaha „sociálnych problémov“. Najvýraznejšími aspekty dejín tejto disciplíny sa tak stávajú intelektuálne, spoločenské a inštitucionálne podmienky, ktoré priamo formovali vývoj sociologického myslenia, poznania a inštitúcií.

ho trhu, o ktorý zápasil „totalizujúci“ a „individualistický redukcionizmus“ pozitívnych vied a sociálnej filozofie. Od svojho počiatku je sociológia dedičkou troch tradícií: pozitivistkej, ktorú ako nosný program sociálnej reformy predstavil August Comte; administratívnej, známej aj ako morálna a súdna štatistika, resp. sociálna matematika; a napokon politickej, ktorej základy stáli na premene politickej reflexie, toquevilovej demokracii a revolúcií a utopickom socializme a marxizme. Táto rôznorodosť tradícií nie je náhodná a možno ju považovať za významnú črtu, ktorá sociológiu charakterizuje až dodnes. Dejiny sociológie reflektujú množ-

▲ Ch.-H. Guin a Francois Gresle
▲ **Dějiny sociologie**
▲ Preklad Jindřich Veselý
▲ SLON 2004
▲ 264 strán
▲ 429 Sk

stvo historických a spoločenských faktov, cez ktoré od roku 1790 prešli. Dnes rovnako ako po minulé obdobie sociológia hľadá svoju životaschopnosť a identitu v rôznych spoločenských oblastiach a v moderných podmienkach.

Odhalenie filozofie vedy ako spôsobu postihnutia podstaty sociologického myslenia v dejinách sa počas dvoch storočí uskutočňuje zodpovedaním spoločných otázok, týkajúcich sa skutočnej povahy, charakteru a poslania sociológie, keďže od svojho vzniku v nej prežíva latentný zápas o povahu predmetu a základných metód uchopenia poznania. Otázky filozofie „sociológie“ rezonovali už v myslení jej zakladateľov a svoju aktuálnosť nadobúdajú aj dnes.

Akej povahy je teda predmet a metóda sociológie? Devätnáste storočie právom patrí „pozitivismu“ Augusta Comta a jeho skúsenosti ako predpokladu pre poznanie. Pozitivismus v rôznych variáciách podriaďuje spoločnosť a jej inštitúcie biologickému pohľadu. Aktívna diskusia vo sférach vedeckého života na prelome storočí plodí Durkheimov „sociálny fakt“, Marxov „triedny boj“, Tönniesovu „pospolitost“, Simmelove „formy sociálneho života“ a Weberovu snahu porozumieť „sociálnemu konaniu“. V 20. storočí sa predmet sociológie a jeho povaha čo-

roz väčšmi konkretizuje a spája s možnosťami obsahnutia „sociálna“ a metódami sociologického spoznávania. V dejinnom kontinuu svojej existencie sociológia veľakrát oscillovala medzi čistým analytickým empirizmom a nebezpečným špekulatívnym a filozofickým teoretizovaním, čo ju predurčovalo k balansovaniu medzi kategóriami prírodných a humanitných vied.

Neopomenuteľným zo strany autorov knihy zostáva následný vývoj sociológie v „Novom svete“ (USA), kde sa pre sociologické empirizmom začínajú písať nove dejiny. Rozšírenie intelektuálneho poľa poza Atlantický oceán predpovedalo sociologickému poznaniu najplodnejšie obdobie, kde až pod vplyvom paradigmatičkých smerov mohla sociológia naplno preukázať svoje kvality a plne sa inštitucionalizovať.

Medzi nemenej závažné fragmenty dejín sociológie 20. storočia patrí všeobecná kríza teoretických narácií (štruktúrne funkcionalizmus), znovuzrodenie „marxizmu“, čím sa otvára dovtedy nevídaný priestor pre vedecké experimentovanie a nástup nových paradigiem (kritická sociológia, Goffmanova dramaturgia, etnometodológia, európsky štrukturalizmus a ďalšie).

Ak sa obzrieme na jednotlivé historické etapy vývoja sociológie, čo bolo cieľom autorov knihy, naskytuje sa primárna otázka úlohy vedca-sociológa a poslania jeho práce. Použijeme len jednu vetu, vyslovenú Augustom Comtom, podľa ktorej „vedec nie je niekým, kto by sa mal vydať dobývať nove územia, ale tým, kto sa snaží vyťažiť všetky potenciality reálna a kto toto reálne usporadúva“. V tom spočíva aj odkaz dejín sociológie pre nás súčasníkov a nasledujúce pokolenia.

Marek Mocker

Odhalenie filozofie vedy ako spôsobu postihnutia podstaty sociologického myslenia v dejinách sa počas dvoch storočí uskutočňuje zodpovedaním spoločných otázok, týkajúcich sa skutočnej povahy, charakteru a poslania sociológie, keďže od svojho vzniku v nej prežíva latentný zápas o povahu predmetu a základných metód uchopenia poznania.

Rekordný nedostatok

Pred pár týždňami sa ma Damas Gruska, šéfredaktor K&S, opýtal, prečo si myslím, že George W. Bush má takú veľkú šancu vyhrať nadchádzajúce voľby: veď tie milióny amerických občanov, čo si kúpili Michaelov Moorov bestseller *Stupid White Men* (Hlúpi bieli muži) si predsa nezvolia vzorového hrdinu z názvu opäť do funkcie.

- Michael Moore
- Hlúpi bieli muži
- Preklad Soňa Uličná
- Ikar 2004
- 280 strán
- 299 Kč

Tak som šiel a kúpil si tú knihu, opisovanú ako humorná polemika, rozvláčne kázanie, ušti-pačný útok, nesúvislý prejav, nafúkané litánie a maniacke rečenie. Kniha je naozaj všetko z toho – je to sardonický prehľad všetkého od „ukradnutých“ volieb v roku 2000, po miestny rasizmus, naše nefunkčné školstvo, nekontrolované ekologické katastrofy, unilaterálnu zahraničnú politiku, rozbužnené zneužívanie verejného úradu, zlé spravovanie financií, popletené priority a bezmocnú kooptovanú opozíciu. Odhliadnuc od viacerých výhrad – čo je, uznávam, veľkorosý prístup – na tom, čo ten človek hovorí, nič je.

Takže, ako mohli tí, čo čítali túto knihu ešte hlasovať za Busha? Pravdepodobne za neho nehlasovali. Ale čo je to dva či tri či dokonca štyri milióny voličov oproti takmer 120 miliónom, ktorí sa zúčastnili na voľbách v nebyvalom množstve a dali obom hlavným kandidátom re-

kordné množstvo hlasov (Bushov nový rekord tesne stačil na to, aby porazil rekord Kerryho)?

Veď ani najlepšie predávaná kniha nemôže prekonať televízne reklamy alebo súťažiť s dobre financovaným republikánskym úsilím zmobilizovať státisíce kresťanských konzervatívov.

A Michael Moore, dokonca aj keď je v televízii alebo vo filme (odhliadnuc od jeho polemických taktík a ad hominem argumentov), sa úprimne zaujíma o podstatné otázky, kým

Takže hoci táto kniha nepochybne dodala muníciu tým, ktorí už predtým mienili vystrnadiť Busha, nebola veľmi účinná pri ovplyvňovaní ospevovaných nerozhodnutých voličov.

Bushov tábor sa pozorne vyhol formulácii akýchkoľvek nuáns politickej platformy. Namiesto toho sa rozhodol postaviť kampaň na emóciách a „hodnotách“ a vysielat obraz, ktorý by rezonoval medzi voličmi so zmiešanými konzervatívnymi sociálnymi postojmi. Toto môže vysvetliť Bushovo rozhodujúce víťazstvo v štáte Ohio – v štáte s dlhými odborárskymi tradíciami, kde mnoho voličov spomedzi robotníkov naletelo na obraz Busha ako „chlapíka, s ktorým by mohli ísť na pivo“ a hlasovali proti vlastným ekonomickým záujmom. Vo sfére „reality“ TV, vyfabrikovaný obraz najprv nahrádza, potom sa stáva skutočnosťou.

Takže hoci táto kniha – ako aj jeho nasledujúca *Dude, Where's My Country?* (Kámoš, kde sa podela moja krajina) – nepochybne dodala muníciu tým, ktorí už predtým mienili vystrna-

diť Busha, nebola veľmi účinná pri ovplyvňovaní ospevovaných nerozhodnutých voličov. Za to sčasti nesie vinu Moorov spôsob prezentácie: tým, že uprednostňuje žltovité hyperboly pred dôstojnými umiernenými výrokmi, sa stavia mimo zreteľa tých, ktorí sedia na konári a je im dobre.

Tesné voľby ukazujú, akí sme my, Američania, rozdelení – delí nás Irak a mnoho iných bariér.

Ale sme národ veriacich a vier, od nahej religiozity, ktorej sa teraz hlučne dvorí Republikánska strana (napriek našej ústavou zaručenej separácii náboženstva od štátu) až po menej zreteľnú, ale možno rovnako iracionálnu vieru v rôzne národné tradície a inštitúcie... ako naša vlastná úprimnosť a hrdá mravnosť, nespútaná cynizmom Starého sveta, či nestrannosť našich médií, ktorá zaručuje, že každá otázka má dve strany a že pravda sa teda musí nevyhnutne nachádzať v strede. Ako národ sme povestne ľahkoverní.

Michael Moore jednoducho volá po pozitívnych zmenách. Či už spravodlivo alebo nespravodlivo, je jeho hlas dostatočne prenikavý na to, aby sa stal súčasťou hluku, v ktorom to, čo nevyhnutne potrebujeme, je zdokonalit náš sluch, naše videnie a našu kolektívnu schopnosť empatie. To je to, čo Václav Havel naznačoval vo svojom prejave v americkom Kongrese v roku 1990, keď povedal, že aj my Američania sa môžeme naučiť niečo od tých, čo prežili temnejšie časy. Lebo strašidlo, ktoré obchádza Spojené štáty od Hollywoodu po Wall Street naozaj, je rekordný nedostatok predstavivosti.

Philip Boehm

Z angličtiny preložila
Tatiana Jajcayová

federalistickom usporiadaní štátu. KSS bola gottwaldovským vedením KSČ i Moskvou rýchle zdisciplinovaná k centristickému stanovisku. Konfliktné línie centrum – periféria a štát – cirkev sa tu už rozšírila aj o líniu sporu o podobu režimu.

Ten komunisti v roku 1948 vyhrali a na 40 rokov umrtvili ďalší vývoj slovenskej politickej tradície. Obnovil sa až po roku 1989 krátkou epizódou sporu o podobu režimu medzi vládnucou komunistickou stranou a Verejnou stranou proti násiliu. Komunisti si spočítali svoje šance a prejavili obdivuhodnú životaschopnosť: zmenili program, deklarovali rozchod s totalitou KSS a jej ideológiou a založili Stranu demokratickej ľavice. Iniciačný konflikt medzi demokratickou a komunistickou podobou režimu sa tak zahral od autu ešte pred prvými demokratickými voľbami 1990. VPN postihol horší osud. Mečiar ju rozložil a prevzal podstatnú časť jej voličskej základne do novozaloženého HZDS. Vyprofilovalo sa po konfliktných línií centrum – periféria, ktorú eskalovalo rozpadom Česko – Slovenska. HZDS sa však od začiatku prezentovalo aj silnou nacionalistickou rétorikou, ktorou konkurovalo novozaloženej Slovenskej národnej strane, pre ktorú bola dominantná nacionalistická konfliktná línia. Do hry vstúpilo aj Kresťansko-demokratické hnutie, ktorého počítačový mobilizačný potenciál spočíval na antikomunistickom apeli, doteraz tvoriacom dôležitý prvok jeho identity. Nová konfliktná línia sa volala mečiarizmus verzus anti-mečiarizmus. V ostatnom čase sa však KDH postupne čoraz viac angažuje v konfliktných línií štát – cirkev. Doteraz posledným reziduom konfliktných línií boli prezidentské voľby 2004, v ktorých Mečiar napokon porazil jeho bývalý najbližší spolupracovník Ivan Gašparovič. V tomto patovom zoskupení totiž reprezentoval menšie zlo.

Miroslav Kusý

Slabinou oneskorených národných hnutí je, že kladú zvýšený dôraz na národné záujmy a na národnú pospolitost, zatiaľ čo orientácia na budovanie či zachovanie demokracie býva odsunutá do pozadia.

Slovensko podľa Rokkana

Stein Rokkan je odbornej verejnosti dobre známy a podnetný nórsky politológ, ktorého koncept konfliktných línií (cleavages) pozitívne prijíma a uplatňuje širšia politologická obec.

- Vít Hloušek, Lubomír Kopeček
- Konfliktní demokracie
- Masarykova univerzita 2004
- 224 strán
- 359 Sk

Dvojica mladých odborníkov, Vít Hloušek a Lubomír Kopeček, sa podujala aplikovať a prispôbiť tento koncept pre analýzu vývoja demokracie v piatich krajinách strednej Európy (Česko, Maďarsko, Poľsko, Rakúsko a Slovensko). Vznikla tak zaujímavá knižka o konfliktných demokraciách.

Prvé dve teoretické kapitoly (vysvetľujúce rokkanovský prístup) sú síce na čítanie náročnejšie; nasledujúcich päť analytických štúdií jednotlivých krajín, ako aj záverečná porovnávací kapitola, však prinášajú celý rad podnetov pre každého, kto sa zaujíma o politický obraz týchto krajín, dovedený až do súčasnosti.

Ako z tejto analýzy vychádza Slovensko? Moderná slovenská politická tradícia sa od svojich počiatkov po rakúsko-uhorské vyrovnanie (1867) až donedávna formovala pod dominantným vplyvom prvotnej konfliktných línií centrum-periféria. Z hľadiska budovania demokratických inštitútov a vytvárania moderného slovenského národa sme mali veľmi nevýhodný nástup v porovnaní s uvedenými susednými krajinami. Slovenská národná strana ako náš prvý moderný politický subjekt bola inštitucionálne nedozretá

a predstavovala politicky len veľmi heterogénne zoskupenie bez pevnej organizačnej štruktúry, voľne združujúce slovenských národovcov. Naše národné hnutie bolo výrazne oneskorené a stalo sa masovým až v podmienkach prvej ČSR. Slabinou takýchto oneskorených národných hnutí je, že kladú zvýšený dôraz na národné záujmy a na národnú pospolitost, zatiaľ čo orientácia na budovanie či zachovanie demokracie býva odsunutá do pozadia.

Za prvej republiky sa na Slovensku vytvorili dva veľké tábory – ľudácky a agrárnický. Uvedená prvotná konfliktná línia sa u nich krížila s druhou, pre ďalší slovenský vývoj charakteristickou. Je to konfliktná línia štát – cirkev. Ľudácky tábor viedol A. Hlinka na čele Slovenskej ľudovej strany, druhý M. Hodža. Agrárci ťažili z pomoci evanjelickej cirkvi, ľudáci sa viazali na katolícku cirkev. Ich úsilie o autonómiu Slovenska ich priviedlo do tábora permanentnej opozície, zatiaľ čo pre agrárikov bola otázka autonómie nevýznamná a orientovali sa na centralistický čechoslovakizmus. SNS sa síce tiež hlásila k autonomizmu, no už len ako malý zvyškový evanjelický subjekt.

V obnovenej ČSR po roku 1945 sa protagonistami slovenskej politickej scény stávajú Komunistická strana Slovenska (KSS) a Demokratická strana (DS), ktorá vznikla v Slovenskom národnom povstaní. Bola to „zberná“ strana (národnári, agrárci, ľudovci) a stala sa reprezentantkou a obrankyňou slovenských „periférnych“ záujmov oproti centristickým stranám. Odmietala čechoslovakistický postoj a budúcnosť videla vo

Nakladateľství G plus G

Čas barchesu
Viola Kováčová

Skici ze Svatého Jura. Svůj „Čas barchesu“ rozehrává autorka úsměvnými příběhy z prostředí malého městečka v době první republiky. Hrdiny jsou skuteční místní lidé – svárliví i moudří, podivní i vážení občané, movití i ubozí; Slováci, Židé, Němci,

Češi... S autorkou nahlížíme do místních rodin, na rodinné tradice, zvyky a slavnosti. Pohledem dětí i pohledem dospělých je zde zachycen obraz prvorepublikové atmosféry, která zdaleka nebyla pouhou idylou, ale ve srovnání s tím, co následovalo, se jí mohla zdát. První protizidovská opatření totiž přinesla konec „Času barchesu“ – a to pro všechny.

Viola Kováčová ve svých krátkých a přitom charakteristických příbězích umně zachytila atmosféru soužití národnostně a nábožensky pestrého obyvatelstva, a tak překročila rámec regionálně vymezené literatury. Prvotina slovenské autorky Violy Kováčové (nar. 1944), slovensky 1993.

Ilustrovala Saša Švolíková.

136 stran, 219 Kč

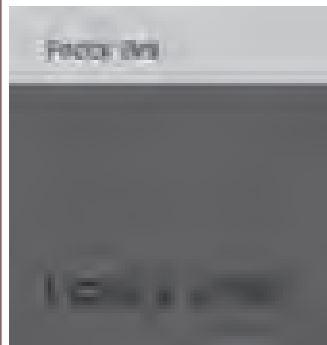

Vykradači hrobů
Povídky o válce a o lásce
Jaromír Štětina

Povídky, které se odehrávají od Kavkazu po Afriku, v českém pohraničí i v sou-

časném Afghánistánu, Iránu, na Sibíři i na Balkáně, v Americe i v Paříži, mají jedno společné – v krizové a vyhraněné situaci, jakou může přinést jen válka, jsou vítězové i poražení vedeni touhou po lásce, vědomě i nevědomky. „Láska v dějinách způsobovala války jen zcela výjimečně, válka zato, navzdory a snad i díky své apokalyptičnosti, dokáže v člověku lásku probudit,“ říká autor povídkové sbírky.

280 stran, 259 Kč

Lidský úděl
Fedor Gál

Krátké eseje o lidcech, světě, politice a společnosti vůbec. Původně je autor psal pro slovenský týdeník Domino Fórum, kde byla většina publikována v průběhu roku 2003. Fedor Gál

si v nich připomíná setkání, kterých se mu v posledním desetiletí dostalo jako nakladateli, podnikateli, občanu, bývalému politikovi. S vědomím vlastního údělu hledá tvář současného světa: „Holocaust, totalitní stát, identita, jinačnost jsou tématy mého života. Neprosil jsem se o ně.“

Knihu doprovázejí fotografie Miro Švolíka.

128 stran, 139 Kč

Nakladatelství G plus G
Plavecká 14
128 00 Praha 2
tel: 00420 222 588 001
tel/fax: 00420 222 587 825
mobil: 00420 737 774 538
mail: gplusg@gplusg.cz
www.gplusg.cz

Distribuci na Slovensku zajišťuje firma Artforum.

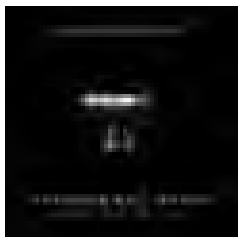
SÚŤAŽ O NAJLEPŠIU FOTOGRA- FICKÚ KNIHU

Dňa 6. novembra 2004 sa ako sprievodné podujatie 14. ročníka prehliadky Mesiac fotografie uskutočnila v Bratislave aj každoročná Súťaž o najlepšiu fotografickú knihu z teritória strednej a východnej Európy. Do súťaže bolo prihlásených takmer sto publikácií z deviatich štátov (Česko, Grécko, Chorvátsko, Litva, Maďarsko, Moldavsko, Poľsko, Rusko, Slovensko), ktoré mali vročenie 2003 a 2004. Medzinárodná porota pracovala pod predsedníctvom Ernestine Ruben (USA) v zložení Josef Moucha (Česko) a Jevgenij Bezzner (Rusko). S prihladením na najkreatívnejší grafický dizajn podporujúci myšlienkové poslanstvo fotografického diela zvíťazili tituly:

v kategórii historických prierezov

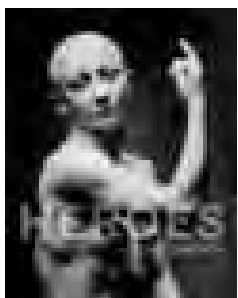

Károly Kincses
TREASURES OF THE HUNGARIAN MUSEUM OF PHOTOGRAPHY (Hungarian Museum of Photography 2004, Maďarsko)

Michael Dashevskiy
THE SUNKEN TIME. Russia, XX. Century, 1962 – 1992 (State Museum of Architecture 2004, Rusko)

v kategórii prezentujúcej súčasné fotografické diela

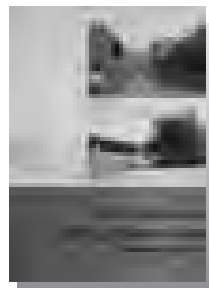
Ivan Pinkava
HEROES (Kant 2004, Česko)

Jaroslav Rossler
FOTOGRAFIE, KOLÁŽE, KRESBY (Kant 2003, Česko)

Prekonávanie tráum a komplexov

Nech sa tomu akokoľvek bránime, každý národ, každý štát, resp. iné spoločenstvo vládli so sebou dejinné traumy a komplexy, ktoré vzápätí vyvolávajú rekriminácie, velikášstvo i xenofóbiu.

▲ Kol. autorov
▲ Zmizelé Sudety (Das verschwundene Sudetenland)
▲ Český les 2004
▲ 566 strán
▲ 579 Sk

Tieto fenomény (pre nás, prirodzene, najviditeľnejšie v priestore strednej Európy) sa vari najlepšie, aj keď nie najľahšie, prekonávajú kritikou sebareflexiou a hlavne poznávaním „toho druhého“. Pravdepodobne práve tento cieľ sledovali aj zostavovatelia zaujímavej publikácie Zmizelé Sudety – Das verschwundene Sudetenland. Jej autori sa pokúšajú (nie pre každého čitateľa stráviteľným spôsobom!) prekonať traumu česko-nemeckého vzťahu a spolužitia, s osobitným akcentom na udalosti po roku 1945, keď Česko –

Slovensko museli nedobrovoľne opustiť takmer tri milióny tunajších obyvateľov nemeckej národnosti. Násilné vysídlenie Nemcov však netvorí vlastný obsah knihy. Recenzovaná publikácia na textovom a najmä ikonografickom pôdoryse sleduje miestopis demografických, ekonomických a všeobecne kultúrnych dôsledky tohto aktu.

Autori – a v tom je práve pozoruhodnosť knihy – neskúmajú pohnuté kolektívne, resp. individuálne osudy nemeckých obetí vysídlenia, ale kladú znepokojujúce otázky, pýtajú sa, ako tento akt, vo svojej dobe podporovaný alebo aspoň akceptovaný veľmocami antihitlerovskej koalície i všetkými relevantnými politickými silami v ČR, dopadol na samotnú českú spoločnosť. Prichádzajú k záveru, že jej veľmi uškodil, lebo zo svojej hraničnej zóny, z ktorej mohli vyžarovať podnety na jej rozvoj, urobila svoju čiernu moru, oblasť degradácie, zabudnutia a potlačovaného pocitu viny.

Knihy je zaujímavá i vedome „provokujúca“ svojím obsahom, formou a nakoniec aj okolnosťami vlastného vzniku. Pri jej zrode totiž stála putovná fotografická výstava, ktorá prešla viac ako desiatimi mestami v Českej republike (prvá jej vernisáž bola v decembri roku 2002 v Prahe). Jadrom a prvotným dokumentačným prameňom knihy je niekoľko stoviek dvojíc fotografií, ktoré v akomsi kontrapunkte zachytávajú obce a mestá, kde do roku 1945 žili československí občania nemeckej národnosti. Jedna fotka dokumentuje príslušnú lokalitu pred vysídlením

tunajšieho nemeckého obyvateľstva, druhá ukazuje súčasný stav daného miesta. Fotografie na putovnej výstave boli vybavené stručnými popiskami, ktoré v podobe informatívnych regestov tvoria osobitnú textovú prílohu publikácie. Podobný charakter majú aj širšie texty o desiatich pohraničných regiónoch Čiech a Moravy, kde do roku 1945 žili veľké komunity nemeckého obyvateľstva. Tieto texty podávajú stručný „vlastivedný“ prehľad historicko-demografického vývoja príslušných oblastí, ktoré autori zahrnuli nie pod geografický, ale skôr pod politický pojem Sudety.

Autori textov k fotografiám a spomenutých dejinných náčrtov (historici z regionálnych múzeí, resp. archívov,

Autori neskúmajú pohnuté kolektívne, resp. individuálne osudy nemeckých obetí vysídlenia, ale kladú znepokojujúce otázky, pýtajú sa, ako tento akt dopadol na samotnú českú spoločnosť.

ale aj pracovníci z iných spoločenskovedných oblastí a publicisti) oboznamujú čitateľa so základnými faktami o príslušnom regióne, s dôrazom na problematiku česko-nemeckého spolužitia, dôsledne sa však pritom vyhýbajú tým najcitlivejším otázkam (nemeckej okupácii a jej krutým sprievodným javom), ktoré nakoniec viedli k vysídleniu. Obchádzanie tejto citlivej dimenzie problému je vari aj najproblematickejšou stránkou recenzovanej knihy, ktorá sa môže niekedy zdať jednostranne „pronemeckou“. Na to poukazujú aj niektoré v knihe publikované zápisy z kroniky rovnomennej výstavy Zmizelé Sudety. Úplná väčšina zápisov však vysoko hodnotila výstavu

a priznávala, že jej poslanstvo návštevníkov pozitívne oslovilo. Zostavovatelia knihy si boli vedomí rizika hlboko zakoreneného nepochopenia, resp. neprekonania tradičných vzájomných animozít, čo jeden z nich expresívne vyjadril sentenciou: „Nemôžeme plakať nad rozliatym mliekom. Keby sa zhromažďilo všetko „mlieko“ strastí, tragédií, krvi, slz a potu, čo táto krajina zažila, bola by Česká kotlina opäť morom.“

V tomto duchu sa nesie aj úvod ku knihe a niekoľko esejí, ktorých autormi sú kulturológovia, sociológovia, novinári, sociálni ekológovia a kultúrni antropológovia. Škoda, že nie je medzi nimi ani jeden historik, ktorý by dal na niektorých miestach knihe primeru-

nejšiu dejinnú dimenziu. Čitateľa asi zvlášť osloví text predsedu senátu parlamentu Českej republiky Petra Pitharta, ktorý prevzal – nesporne s určitým politickým rizikom – patronát nad touto knihou. Autori úvodných esejí sú členovia občianskeho združenia s výstižným názvom Antikomplex, ktoré bolo iniciátorom usporiadania výstavy i následného vydania knihy. Obe tieto akcie sa pokúšajú, aspoň vo vedomí spoločnosti, revitalizovať „zmiznuté Sudety“.

Otázkou zostáva, či v našich stredo-európskych pomeroch a predsudkoch to nie je sisyfovská snaha.

Ivan Kamenec

Radikálna pravica v zákrutách nemeckých dejín

V historiografii sa dávnejšie vedie spor o tom, či vývoj Nemecka k modernosti prebiehal „osobitným“ spôsobom, alebo či zákruty nemeckého vývoja v 19. a 20. storočí sú len odlišnosťami v rámci všeobecne platnej paradigmy modernizácie ako najčastejšej mierky analýzy vývoja súčasných spoločností v posledných dvoch storočiach.

▲ Lee McGowan
▲ Radikální pravice v Německu. Od roku 1870 po současnost
▲ Preklad Petra Kusová
▲ Prostor 2004
▲ 280 strán
▲ 499 Sk

Autor knihy Radikální pravice v Německu Lee McGowan sa zreteľne prikláňa k druhému názoru a vyhýba sa všetkým špekuláciám o nemeckej „povahe“, o „zvláštnej ceste“, o tom, ako „osobitnosti nemeckého ducha“ prehadzovali v krízových situáciách výhybky vždy smerom k ideálom radikálnej pravice, a naznačuje body, v ktorých sa vývoj mohol uberať iným smerom, ako sa fakticky uberal.

Vývoj pravicového radikalizmu je mimoriadne vďačnou témou skúmania ciest k modernosti: na jednej strane je časť pravicovej politiky „vzburou“ proti modernosti, na druhej strane práve radikálne pravicové politické zoskupenia dokázali až s tragickou efektívnosťou využiť možnosti, ktoré poskytuje moderný štát na manipuláciu obyvateľstva.

Prvým kladom tejto knihy je, že poskytuje ucelený prehľad vývoja radikálnej pravice v Nemecku od konca 19. storočia až po súčasnosť. V centre pozornosti sú politické strany, menej pozornosti sa venuje ich sociálnemu pozadiu a ideovým štruktúram, ktoré boli priaznivé pre vývoj pravicového radikalizmu, teda tej pravice, pre ktorú je charakteristický expanzívny nacionalizmus, xenofóbia, antisemitizmus, nenávisť k parlamentarizmu a presvedčenie o primáte spoločenstva pred jednotlivcom. Kto sa teda zaujíma o dejiny takýchto strán v Nemecku, o ich organizačné štruktúry, o ich vodcov, ich vplyv, nájde v tejto knihe neoceniteľnú pomôcku. Samozrejme, kniha s takým širokým záberom sa musí opierať o rozsiahlu literatúru a tak kniha plní aj druhý účel – podáva istý prehľad o diskusiách, ktoré fenomén pravicového radikalizmu vyvolával a doteraz vyvoláva. Týmto smerom idú najmä kapitoly pojednávajúce o vývoji radikálnej pravice v rokoch 1919 až 1945. Kniha mapuje vývoj pravicového radikalizmu aj po roku 1989.

McGowan zostáva vždy v rovine konštatovania a vplyv pravicových strán vysvetľuje nie ako prejav „nemeckého ducha“, ale ako výsledok pôsobenia troch faktorov. Sú to krízové situácie, charakter politického systému, ktorý sa s takýmito krízovými situáciami má vyrovnávať, a politické stratégie tradičnej, respektívne štandardnej pravice. O úspechu radikálnej pravice teda rozhoduje stupeň krízy, schopnosť systému odolávať kríze a to, do akej miery tradičná pravica dokáže radikálnu

pravicu „využiť“, alebo do akej miery sa dá ona sama využiť radikálnou pravicou. Na pozadí týchto troch faktorov vývoj pravicového radikalizmu sleduje rozdielne logiky získavania vplyvu radikálnej pravice v cisárskom Nemecku, vo Weimarskej republike a v Nemeckej spolkovej republike po roku 1949. Presadenie sa fašizmu vo Weimarskej republike McGowan vysvetľuje ako výsledok kombinácie troch faktorov: intenzity ekonomickej, sociálnej a hodnotovej krízy, labilita politického systému a tým, že tradičná pravica podcenila prevratný potenciál Hitlerovej strany. Práve zdôraznenie tohto tretieho faktoru je dôležité: reálne totiž neutralizovať radikálnu pravicu môže len umiernená alebo aspoň potenciálne demokratická pravica. V tomto zmysle nástup Hitlera k moci umožnila práve politická nešikovnosť tradičnej pravice. Podľa McGowana tradičná nemecká pravica po prvej svetovej vojne uviazla v politickej dileme medzi tými, ktorí boli ochotní fungovať v rámci demokratického systému, a tými, ktorí ho radikálne odmietali, a práve to umožnilo Hitlerov nástup k moci.

Reálne neutralizovať radikálnu pravicu môže len umiernená alebo aspoň potenciálne demokratická pravica.

Politické víry, ktoré vznikali ako výsledok stretania krízy, labilita systému a zlej stratégie tradičnej pravice, najvýraznejšie pocítovali stredné triedy a preto práve tie tvorili najčastejšie sociálne pozadie radikálnej pravice. Sama sociologická mapa podporovateľov týchto hnutí je však oveľa zložitejšia a novšie rozborly členskej základne NSDAP a jej voličov ukazujú, že táto strana fungovala v obdobiach svojho nástupu ako „ľudová strana“, to znamená, že nachádzala podporu vo všetkých sociálnych vrstvách. Bola schopná získať vplyv aj v doménach sociálnej demokracie, dokonca aj komunistickej strany. Autor cituje výrok Adolfa Hitlera: „Cestu nášmu hnutiu nemôže uvoľniť dýka, jed alebo pištoľ, ale dobytie ulice. Musíme marxistov naučiť, že budúcim pánom ulice je nacionálny socializmus, rovnako ako sa raz stane pánom štátu.“ Pri analýze vývoja radikálnej pravice po roku 1949 autor ukazuje, že práve stabilita (západno-)nemeckého politického systému, schopnosť pravicových strán prevziať problémy radikálnej pravice a ponúknuť ich umiernené riešenia spôsobili, že extrémna pravica si nikdy neudržala pozície trvalej a mocnej politickej sily. Treba vidieť aj to, že v dôsledku integrácie západnej Európy, krízové javy nikdy nenadobudli také rozmery ako na konci dvadsiatych rokov. A nakoniec, bola tu aj skúsenosť porážky fašizmu a dôsledné vyhodnotenie krachu Weimarskej republiky, čo sa odrazilo v konštrukcii nemeckého politického systému.

Autor na záver vyslovuje tézu, že radikálna pravica, i keď na okraji politického spektra, bude prítomná aj v budúcnosti, a preto demokratický systém musí neustále oživovať svoju schopnosť vzdorovať jej.

František Novosád

Vítazstvo slovenskej odbornej terminológie

Monumentálne dielo francúzskeho teatrologa a profesora divadelných štúdií, Divadelný slovník, vyšlo už vo viacerých vydaniach v krajine svojho pôvodu a v prekladoch do množstva cudzích jazykov. V roku 2004 k týmto jazykom pribudli postupne čeština aj slovenčina.

- ▲ Patrice Pavis
- ▲ Divadelný slovník
- ▲ Preklad Soňa Šimková a Elena Flašková
- ▲ Divadelný ústav 2004
- ▲ 544 strán
- ▲ 485 Sk

Pavisov Divadelný slovník je určený najmä odborníkom v odbore divadelnej vedy a záujemcom o hlboký prehľad v oblasti súčasného teoretického myslenia o divadle. Publikácia obsahuje heslá, ktoré systematicky, na základe vedeckej analýzy predmetu, popisujú a vysvetľujú rôzne oblasti vzniku a existencie divadelného diela a jeho súčastí. Pre lepšiu orientáciu čitateľa zoradil autor heslá do nasledujúcich kategórií: dramaturgia, text a diskurz, herec a postava, žáre a formy, inscenovanie – inscenácia – réžia, recepcia, semiológia. Obsah hesiel sa nevenuje konkrétnym či praktickým problémom divadelného života, ale zameriava sa na filozofické pozadie a objasňovanie funkcie a význam jednotlivých skutočností divadelnej praxe. Prirodzeným následkom takéhoto postupu je fakt, že slovník nepopisuje divadlo tak,

ako ho môže vnímať bežný, nezásvätený divák, ale detailne analyzuje vedecký model akéhosi všeobecného divadla euro-americkéj proveniencie prostredníctvom pojmov, čo zasiahli do jeho vývoja od čias prvotných teórií, ktoré formuloval Aristoteles. Popis ab-

vykonali prekladateľky obrovský kus zložitej vedeckej práce pri hľadaní najvhodnejších a najmä všeobecne prijateľných ekvivalentov ustálenej a presnej francúzskej teatrologickej terminológie. Prekladateľky sa museli orientovať v spleti protichodných názorov a použi-

Slovník svojím vydaním kanonizuje doposiaľ neustálenú slovenskú divadelnú terminológiu, vytvára pevný systém pojmov, ich obsahov a vzájomných vzťahov.

straktného modelu si nevyhnutne vyžaduje použitie veľkého množstva odborných termínov a zložitých vedeckých konceptov, ktoré priamo zasahujú do tvorby a recepcie divadelného diela. Tento prístup môže spôsobiť komplikácie najmä pre neškoleného čitateľa, ktorý by od slovníka očakával stručné a jasné osvetlenie princípov divadelného procesu.

Význam Divadelného slovníka v slovenskom kontexte neprimeraný z objemu teoretických poznatkov, pretože tieto si záujemca môže nájsť v iných slovenských publikáciách. Výhoda slovníka tkvie v tom, že v jednom zväzku podáva prehľad všetkého dôležitého, čo myslenie o divadle dosiaľ uviedlo do každodennej praxe. Najväčší prínos slovenského vydania spočíva najmä v texte samotnom. Slovník svojím vydaním kanonizuje doposiaľ neustálenú slovenskú divadelnú terminológiu, vytvára pevný systém pojmov, ich obsahov a vzájomných vzťahov. Slovenský jazyk si nemohol zvoliť lepší základ ako francúzsky originál, ktorý je zhrnutím teoretických názorov na divadlo v jednej z najvyšších divadelných kultúr západného sveta. Na podklade francúzskeho originálu

tí rôznych variantov slovenských odborných pojmov a zároveň splní prísne požiadavky spisovnosti finálneho produktu. (Len na ilustráciu: museli nájsť najvhodnejší z mnohých a terminologicky rôznorodých slovenských prekladov pojmov z Aristotelovej Poetiky.) Výsledkom niekoľkoročnej minucióznej práce prekladateľského a redaktorského tímu je text slovníka, ktorý znesie a svojimi kvalitami presvedčí i tých najväčších kritikov. Pre odborníka je jeho hladký a dokonale prepracovaný štýl príkladom prekladateľského majstrovstva. Bez explicitných odkazov na terminologickú situáciu francúzskeho jazyka. Napríklad pri hesle HRA si čitateľ nemá možnosť uvedomiť, že zdrojovým textom bol text v cudzom jazyku – takáto situácia je v dnešných časoch expresného spracovania textov už svetlou, ale o to milšou a cenenou výnimkou.

Okrem kodifikácie terminológie slovník implicitne prináša aj veľmi cenné usmernenie a vzor pre divadelno-teoretický diskurz na Slovensku.

Daniel Uherek

Znovu objavený Miloš Dohnány

Retrospektívna výstava Miloša Dohnányho v kurátorskej koncepcii Aurela Hrabušického bola nepochybne jedným z vrcholov tohtoročného Mesiaca fotografie. Výnimočným zážitkom bola už vernisáž v Slovenskej národnej galérii, na ktorej sa stretli mnohí Dohnányho priatelia a príbuzní.

- ▲ Aurel Hrabušický
- ▲ Miloš Dohnány
- ▲ FOTOFO 2004
- ▲ 145 strán
- ▲ 490 Sk

Nechýbala medzi nimi umelcová sestra Vierka, ktorej portrét sa vďaka posledným priezovným výstavám stal akýmsi symbolom slovenskej fotografie tridsiatych rokov, a jeho dlhoročný priateľ a spolupracovník Viliam Malík. V ich prítomnosti bola do života uvedená monografická publikácia Aurela Hrabušického s prostým názvom Miloš Dohnány.

Vyššie stopäťdesiatstránková kniha zaplní biele miesto na mape histórie slovenskej fotografie a po prvýkrát prináša ucelený pohľad na tvorbu fotografa, ktorej veľká časť bola až donedávna takmer neznáma a neprávom sa na ňu zabúdalo, a to napriek tomu, že ide o vedúcu osobnosť slovenskej fotografickej moderny. Na jej formovaní sa Dohnány nepodieľal len svojimi fotografiami, ale aj publicistickou či organizačnou a osvetovou činnosťou.

Hrabušického kniha je tak síce pomerne stručným, ale pritom veľmi cenným príspevkom k poznaniu a pochopeniu diela, ktoré Miloš Dohnány vytvoril za svojho krátkeho, no plodného života. V jednotlivých kapitolách sa autor postupne venuje rôznym aspektom aj tých menej známych častí Dohnányho tvorby – od názorových východísk ovplyvnených jeho

učiteľom na legendárnej bratislavskej Škole umeleckých remesiel Jaromírom Funkem, ale predovšetkým tézami László Moholy – Nagya až po folkloristické fotografie, ostro kontrastujúce s jeho najznámejšími kompozíciami v duchu novej vecnosti. Práve kompozíciám a zátišiam ako programovo najviac vyhranenej časti Dohnányho tvorby venuje Hrabušický vo svojej práci najväčší priestor. Po všeobecnom úvode sa pristavuje pri jednotlivých snímkach

Vyššie stopäťdesiatstránková kniha zaplní biele miesto na mape histórie slovenskej fotografie a po prvýkrát prináša ucelený pohľad na tvorbu Miloša Dohnányho.

a prináša ich stručnú analýzu, v rámci ktorej sa mu aj na obmedzenom priestore publikácie darí nájsť miesto pre komparáciu a zasadenie do širšieho kontextu. Podobným spôsobom pracuje aj v častiach venovaných Dohnányho stvárneniu urbánnych i vidieckych motívov alebo portrétov.

Autor obracia svoju pozornosť aj na Dohnányho spoluprácu s rôznymi časopismi, a tak súbor kvalitných a ľahko zrozumiteľných textov o jeho diele doplní nielen fotografu životopis a bibliografia, ale aj výnimočne zaujímavá príloha, ktorou sú výňatky z Dohnányho textov publikovaných v tridsiatych a štyridsiatych rokoch v rôznych periodikách. Tie čitateľovi sprostredkujú autentickú možnosť priblížiť sa k umelcovým názorom na fotografiu.

Textová časť je doplnená obsiahlym súborom celostránkových reprodukcí a čitateľ si tak môže urobiť pomerne komplexný obraz o Dohnányho tvorbe, a to aj napriek tomu, že časť jeho diela sa do dnešných dní vôbec nezachovala, prípadne sa nachádza v zatiaľ ne-

dostupných súkromných zbierkach, a o existencii niektorých snímok vieme len vďaka archívnym materiálom či reprodukciami v dobovej tlači. Pomer textovej a obrazovej časti knihy je vyvážený, ani jedna nevystupuje do popredia, skôr sa prirodzene dopĺňajú. Istým problémom je však pomerne neprehľadná grafická úprava, sťažujúca čitateľovi orientáciu. Určitý nedostatok konkrétnych údajov o jednotlivých fotografiách však nie je chyba autora, zapríčinil ho skôr fakt, že spoľahlivo datovaných a signovaných Dohnányho diel sa nám zachoval len obmedzený počet.

V súvislosti s obrazovou časťou, žiaľ, nemožno nespomenúť nižšiu kvalitu reprodukcí a celkového technického vyhotovenia knihy.

Pri jej hodnotení je však potrebné mať na zreteli, že ide primárne o publikáciu, ktorá vyšla pri príležitosti výstavy venovanej 100. výročiu Dohnányho narodenia, a nie o výpravnú reprezentatívnu monografiu. Okrem toho, vzhľadom na jej vysokú informačnú hodnotu, jej čitatelia tieto drobné nedostatky určite radi odpustia. Samozrejme, mám na mysli vysokú informačnú hodnotu v rámci doterajšieho povedomia o Milošovi Dohnány, respektíve jeho absencie. Z tohto hľadiska ide naozaj o dielo, ktoré je pre slovenskú históriu fotografie veľkým prínosom a vďaka svojej vyváženosti môže byť ocenené odborníkmi i laikmi. Bola by však škoda uspokojiť sa len s ním. Výskum tvorby Miloša Dohnányho totiž stále stojí ešte len na začiatku.

Monika Mikušová

Výstava Miloš Dohnány a jeho tvorba SNG (Vodné kasárne, Rázusovo nábrežie 2, Bratislava) 5. 11. 2004 – 23. 1. 2005

ARTFORUM

Dobrodružstvo myslenia

Kozia 20 Bratislava 811 03 tel/fax: 02-5441 1898 kozia@artforum.sk	Bratislava	Artforum sú knihy, pečat, ktoré ako magnet, pritahujú ľudí, ktorí vedia, na čo sú knihy.
Mlynská 6 Košice 040 01 tel/fax: 055-823 2677 mlynska@artforum.sk	Košice	Ti, ktorí do knihy pečať Artforum prechádzajú, vedia, že v nich nájdú slovné české a slovenské knihy a ľudí, ktorí knihám rozumia.
Botova 2 Žilina 010 01 tel/fax: 041-564 0373 botova@artforum.sk	Žilina	Artforum sú knihy a ľudia. Artforum sú knihy, pečat, ktoré ako magnet, pritahujú ľudí, ktorí vedia, na čo sú knihy.
Dolná 8 Banská Bystrica 875 90 tel/fax: 048-415 1336 dolna@artforum.sk	Banská Bystrica	Artforum existuje už skoro 15 rokov. Za ten čas sa všetko zmenilo. My sme však stále na ceste.

WWW.ARTFORUM.SK

ASPEKT

Feministický publikačný a vzdelávací projekt
Mýtna 38, 811 07 Bratislava
tel./fax: 02/5262 4621-3
e-mail: aspekt@aspekt.sk, www.aspekt.sk

99 Sk

Kalendárka

Tentoraz Kalendárka pootvorila dvere do domácností prvých slovenských spisovateľiek, aby zistila, ako sa im darilo písať popri varení, praní a staraní sa o všetkých naokolo. Spolu s Virgíniou Woolf sa pýtame, kde mali svoju vlastnú izbu, svoj príjem a svoj čas. Kalendárka s praktickou pružinou väzbou sa zmestí do každej rozumnej kabelky.

99 Sk

Uršula Kovalyk Travesty šou

Originálne postrehy, nečakané zápletky, jasný postoj k životu, k ženám a ich osudom, irónia, hravosť a neľútostný pohľad – to sú charakteristické znaky krátkych próz mladej Košičanky v tomto výbere. Potešia a pobavia.

Autori čísla

Philip Boehm

pracuje ako prekladateľ, dramatik, kritik a divadelný režisér, publikoval v The New Yorker a The New York Times, jeho posledná práca Duša klonu bude mať premiéru v januári v St. Louis, na Slovensku režíroval v Divadle z pasáže inscenáciu Amerika, drzo voľnú adaptáciu Kafku

Jana Cviková

prekladateľka, publicistka, riadiace dievča pre všetko vo feministickom vzdelávacom a publikačnom projekte Aspekt

Tomáš Forró

je absolvent Výberového vzdelávacieho spolku, zaoberá sa politickým myslením novoveku

Tomáš Janovic

vyštudoval slovenčinu a dejepis na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, píše pre dospelých a pre deti (v Bratislave a na písacom stroji)

Ivan Kamenec

historik moderných slovenských dejín, pracovník Historického ústavu SAV, venuje sa politickým a kultúrnym dejinám Slovenska v 20. storočí

Dezider Kamhal

skončil dvojodborové štúdium filozofia - fyzika, prednáša a vedie semináre z filozofie jazyka a teórie rečových aktov v Centre kognitívnych vied na Katedre aplikovanej informatiky FMFI UK v Bratislave, momentálne je zamilovaný do Theloniousa Monka

Luba Kobová

vyštudovala filozofiu, estetiku a rodové štúdiá, pracuje vo feministickom vzdelávacom a publikačnom projekte Aspekt

Ivana Komanická

pracuje na Fakulte umení v Košiciach, kde učí filozofiu a estetiku, zaujíma ju fenomenológia, dekonštrukcia, spolupracuje s časopisom Anthropos

Dana Kršáková

literárna kritička a historička, pracuje v Ústave slovenskej literatúry SAV v Bratislave, venuje sa problematike Slovenskej moderny a v rámci literárno-kritických aktivít najmä súčasnej slovenskej próze

Miroslav Kusý

politológ, emeritný profesor Univerzity Komenského v Bratislave, odborné sa zaoberá teóriou a dejinami ľudských práv, ako aj problematikou národnostných menšín, má bohatú publicistickú činnosť (16 kníh, pravidelné komentáre v novinách)

Juraj Malíček

pôsobí ako vedecký pracovník na Ústave literárnej a umeleckej komunikácie FF UKF v Nitre, v rámci aprobačného predmetu estetika prednáša o popkultúre, publikoval v Rombóide, Vlně, Slove, denníkoch SME, Hospodárske noviny a v internetových časopisoch

Pavel Malovič

telovýchovný lekár, autor viacerých knižných publikácií, vysokoškolský pedagóg, venuje sa problematike životného štýlu

Grigorij Mesežnikov

politológ, prezident IVO, zaoberá sa spoločensko-politickými súvislosťami transformačných procesov, vývojom straníckych systémov, pravidelne analyzuje slovenskú politickú scénu v domácich i zahraničných médiách, je koeditorom a spoluautorom viacerých knižných publikácií

Monika Mikušová

vyštudovala filmovú vedu a vedu o výtvarnom umení, v minulosti publikovala v týždenníku Domino fórum a v časopise pre súčasné umenie a kultúru 3/4 revue

Marek Mocker

vyštudoval sociológiu na Fakulte humanistiky Trnavskej univerzity, v rámci doktorandského štúdia na FiF UK sa zaoberá vzťahom náboženstva a politiky, pracuje ako vysokoškolský pedagóg

František Novosád

historik filozofie, pracuje vo Filozofickom ústave SAV, vedúci redaktor časopisu Filozofia, autor viacerých monografií (posledná Alchymia dejín, Iris 2004)

Ján Suchán

je rímskokatolícky kňaz, dlhoročný autor rozhlasových meditačných príhovorov, ktoré každoročne vychádzajú aj v knižnej podobe

Miriam Suchánková

vyštudovala slovenský jazyk a estetiku na FF UK, v súčasnosti je internou doktorandkou Ústavu slovenskej literatúry SAV, publikuje v RAK-u, Rombóide, Knižnej revue

Daniel Uherek

vyštudoval francúzsku a anglickú lingvistiku, v súčasnosti pracuje ako dramaturg dabingu, je študentom doktorandského štúdia v odbore estetika divadla na Ústave literárnej a umeleckej komunikácie Univerzity Konštantína filozofa v Nitre

Celoživotní sprievodcovia

Nebudem vyratúvať knižky svojho útleho detstva; takmer všetci máme za sebou ten istý knižný oblúk – od Cupinôžky cez Smelého zajka v Afrike k mayovkám a Dumasovi st. Ja si radšej zaspomínam na svoje „piavské“ päťdesiate roky; často na ne neprávom zabúdame. Ako som už povedal, mušketerov som mal v krvi („Jeden za všetkých, všetci za jedného“ ma dodnes sprevádza ako naivné, ale srdcu blízke jedenáste prikázanie), a tak som sa vybral do „dospelej“ knižnice svojich rodičov. Bola skromnučka. Našiel som v nej akurát Gorkého Matku, zopár severských ság (Večne spievajú lesy) a Brechtov Trojgrošový román v nemčine. (Až oveľa, oveľa neskôr som sa dozvedel, že chudák otec kopu kníh spálil v pivnici.) Takto sa začala moja Piava, moja knižná mladosť. A ja, vášnivý hltač písmeniek, som sa sýtil vtedajšími literárnymi hitmi; všetky som si kupoval za vreckové! Napríklad:

Amerika

Život má šírku Kolumbovho mora, hľadáš a nedovidíš druhý breh. U nás je mier a svitá ranná zora, tam noc a hukot zbrojoviek.

Hľa, malá zem a je zdravá, živá, i bez Floridy i bez mrakodrapov a veselá je ako pachola. Amerika ústím diel sa dáva, demokracia – mŕtvoľa.

A otec, ktorý v pivnici spálil Čap-

Foto Peter Procházka

ka, Masaryka, Eisenhowera a ďalších z partie, sa len nemo pozeral, čo čítam. Žiaľ, nemému otcovi ani vlastné dieťa nerozumie.

A tak moja Piava pokračovala:

Ja socializmus nesmierne mám rád a nosím si ho pravoverne v srdci, veď na schôdzkach to opakujem nespočetnekrát, aj to, že drahý je mi človek pracujúci.

A odrazu sa mi v antikvariáte dostali do rúk celkom iné verše:

A mraky odchádzali v zadkoch ťažkých koní.

Bol som taký ohúrený, ako keď Lazar vstal z mŕtvych. (Neviem, či naozaj vstal, ale keď vstal, určite neveril vlastným očiam. Tak ako ja, keď som objavil Novomeského odchádzajúce mraky.)

Klukaté bolo veru moje putovanie za dobrou knihou.

Už len poznámočka na záver: prečo otec nespálil v pivnici aj Trojgrošový román? Zrejme väčší ako policajnej prehliadky bál sa mojej mamy; Brechta jej kúpil na zásnuby.

Tomáš Janovic

Č o s a k u p u j e

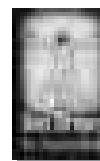

fiction

1.

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Slovart)

Dan Brown:
Da Vinciho kód
(Slovart)

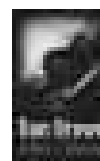

Robert Fulghum:
Tretí prání
(Argo)

2.

Dan Brown:
Anjeli a démoni
(Slovart)

Dan Brown:
Anjeli a démoni
(Slovart)

Rob Grant:
Kolonie
(Argo)

3.

Elfriede Jelinek:
Milenky
(Aspekt)

Táňa Keleová-
Vasilková:
Cukor a soľ
(Ikar)

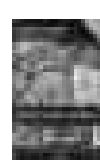
Petr Šabach:
Ramon
Psáno pro New
York Times
(Paseka)

nonfiction

1.

Ferdor Gál
a Peter Zajac:
1+1
(Petrus)

Tvrtko Vujity:
Videl som peklo 2
(Talentum)

Jonathan Lynn,
Antony Jay:
Jistě, pane
premiére I.
(Aurora)

2.

Pavel Dvořák:
Stopy dávnéj
minulosti 3
Zrod národa
(Rak)

Roberto Valuto:
Škola
fotografovania-
Ludia
(Slovart)

Karel Kaplan,
Pavel Kosatík:
Gottwaldovi muži
(Paseka)

3.

Kalendárka 2005
(Aspekt)

Július Cmorej:
Bratislava
- svedectvo
historických
pohľadní
(Región Poprad)

Alain Soubigou:
Tomáš Garrigue
Masaryk
(Paseka)